

אופי ההדרה

העתקנו הכתב יד אות באות, כולל ההדגשים²¹ והניקוד במקום שיש ניקוד, מילאנו הקיצורים כמקובל,²² הוספנו פיסוק על הפיסוק המעט שהיה קיים מכבר,²³ מראה מקומות,²⁴ והערות במקום הצורך. כל מה שהחסיר רבינו מהפירוש, וכפי שפירטנו למעלה, השלמנו על פי השוואה לשאר ספרי המחבר או למקורות אחרים, ובמקום הצורך גם הערנו על זה בהערות.²⁵ טעויות סופר שידענו לתקנם ללא ספק תקנו מבלי להעיר, וכן תקנו טעויות במראה מקום.²⁶ בנוסף השוונו לשון הפירוש לכל שאר המקורות שהביא רבינו פירוש זה, ובהערות הערנו על שינויים חשובים שביניהם. הרבה ט"ס תיקנו על פי השוואה לדברי רבינו בספריו השונים.

מקום שלא הצלחנו לקרוא הכת"י מחמת שנכרך בתוך הגליון א"נ שנחתך או נמחק הנחנו נקודות בין סוגריים עגולים כזה (...), מספר הנקודות כמספר האותיות החסרות. אם ידענו להשלים את החסר שמנו ההשלמה בתוך הסוגריים (כך), ואם השלמנו באופן שאין להסתפק כלל, תקנו מבלי סוגריים.

הוספנו אותיות השימוש או אותיות הכפולים בר"ת היכן שרבינו נהג להשמיטם, וכמו שכתבנו למעלה פ"ז. למשל הי"ל כתבנו הי"ל,²⁷ אבל במ"ר לא שינינו כיון שהכוונה מבוארת בנקל.

פעמים שפירש המדרש שלא כסדר, או משום שבחר בד"ה שלא על הסדר,²⁸ או משום שאחרי שכתב הקטע הראשון חזר לפרש קטע שלפניו, וכל היכא שהדברים מועילים ללומד סדרנו הדברים על הסדר.

שם אלהות כתב רבינו תמיד: 'אלים', עם סגול הפוך מעל התיבה בין אותיות 'ו' ומ', ואנו כתבנו: 'אלי"ם'.

מדרך רבינו להחליף הא' בה' וכן להיפך וכמו שכבר הערנו בפ"ז, והיכא שהדבר יכול לגרום לשיבוש החלפנו לנכון.²⁹

דרכו של רבינו לציין לספרי חז"ל כפי המראה מקום המופיע בילקוט שמעוני או בערוך וכיוצא, אם מצאנו מקומם ציינו להם, ואם לאו כתבנו בהערות המקור שממנו לקח רבינו הדברים. לפעמים נשמט המראה מקום בילקוט, ואז רבינו מציין המקור לפי המראה מקום הקודם שבילקוט, וטעות כזה ציינו לנכון בהערות.³⁰

21 אלא שבעוד שרבינו הדגיש רק תיבה אחת או שתיים מהד"ה אנו הדגשנו את כל המובאה מדברי המדרש.

22 למשל, תיבת, שומרי', כתבנו, שומרים, ולא חששנו שאולי כוונת רבינו לכתוב, שומרין.

23 שינינו הפיסוק אם הוא לא היה מובן.

24 מקורות סתמיים כגון 'חז"ל' או 'מפרשים' לא ציינו מקורו. וכן לא ציינו לפסוקים או מקורות הנמצאים כבר בדברי המדרש שרבינו מפרש, מכיון שכבר הראינו מקומו במדרש.

25 לא הערנו על לשונות מוקשים שהכוונה מבוארת, וכן לא הערנו על שינויים שהמעין יעמוד עליהם בנקל, כגון שינויי לשון בין המדרש ובין הד"ה שנוקט רבינו.

26 למשל אם ביפ"ע כתוב פ"ד ונמצא בפ"ה או שצ"ן לפרק חלק ונמצא בפרק ד' מיתות, כל אלו תקנו מבלי להעיר חוץ אם היה טעם לעורר על זה. ונראה שמקור כל הטעויות האלו הם משום שרבינו ציטט מהזכרון.

27 עוד דוגמא היא מה שרבינו כותב ביפ"ע ט' י"א ס"א ד"ה זה אבינו: 'הצדיקים שהם למעלה ממשלת המזל', וצ"ל: 'מומשלת', וגם זה תיקנו.

28 ראה קהלת א' ו' ס"ג ששני הד"ה הראשונים הם, עד שיעמדו, והד"ה השלישי הוא מהמילים הקודמים, אין מלך המשיח בא. ואין לומר שיש להקדים הקטע השלישי שהרי בדיבור זה הוא כותב: 'דכתיבנא לעיל', והוא בדיבור השני. אלא שכל הקטעים האלו העתיק מבראשית רבה פכ"ד ס"ד, ושם כל ג' הד"ה מתחילים אין המשיח בא, ובעצם אין כאן חוסר סדר.

29 למשל, ביפ"ע ט' י"ב ס"א ד"ה וזי יש כתוב בכת"י: 'דאיכא טובא', וכתבנו: 'דאיכא טובה'.

30 ראה למשל ביפ"ע א' ט' ס"ג ד"ה עורות והערה ב'. טעויות מסוג זה נמצאות אצל כמה מחברים וכמו שתיעד ר' בצלאל לנדוי במבואו לילקוט שמעוני שנדפס עם הילקוט ירושלים תש"כ.

פרק ט רשימת ספרים ומהדורות

כל מקום שרשמנו המראה מקום שלא לפי הדפוס המצוי והרגיל רשמנו כאן המהדורה שהשתמשנו בה, כדי שבנקל יוכל הלומד לעמוד על מקורו. גם הרחבנו הדיבור על המהדורות השונות במקום הצורך. רשמנו את הספרים כפי סדר א'-ב' לפי שם העצם בהשמטת ה' הידיעה, ותיבת ספר.

במהדורה זו יש שתי מערכות של ציונים, אחת לקובץ פירושים ואחת ליפה ענף, וע"כ אין לקורא להתבלבל כשרואה מקור אחד מצוין בשני אופנים שונים. הסיבה לכך היא שכמה פעמים המתנות כהונה מציין לפירוש שבמדרש אחר, ועל כן היינו צריכים לציין למדרש דפוס וילנא כי שם מופיע פירוש מתנ"כ, ומכיון שציינו כך בפירוש מתנ"כ על כן המשכנו לציין לפי דפוס זה בכל הפירושים שבקובץ מפרשים. מאידך, בעל יפה ענף מציין לפירושיו שבשאר מדרשים והיינו צריכים לציין כפי המדרש שנדפס עם פירושיו. מיהו כשרבינו מציין לפירוש רש"י לבראשית רבה אז ציינו לדפוס וילנא, כי פירוש זה לא נדפס ביחד עם פירוש יפה תאר. וכן בתלמוד ירושלמי ציינו כפי פרק והלכה כמקובל, וביפה ענף ציינו לפירושיו יפה מראה שעל אגדות הירושלמי כפי פרק וסימן, ואם מדובר בקטע הלכתי ציינו לפי פרק והלכה כמו שעשינו בקובץ מפרשים. לחמש מגילות ציינו לפי פרק, פסוק וסימן, כי על אף שנמצאים במדרשים אלו סימני פרשיות וכדומה, כמעט אי אפשר להבין סדרם.¹

אבות: מצוין לפי משניות דפוס וילנא, הנקרא גם משניות י"ב ובעז, וכן הוא באותו סדר באבות הנדפס בש"ס וילנא. (מיהו פ"ד משנה י"ג וי"ד שבש"ס הוא משנה י"ד וט"ו שבי"ב ובעז, וזה משום שבש"ס צירפו בטעות משנה י"ב וי"ג למשנה אחת. וכשעמדו על טעותם לא חזרו ותקנו אלא השמיטו ציון משנה ט"ו בש"ס והמשיכו במשנה ט"ז, וכן צירפו בטעות משנה י"ט וכו' למשנה אחת, וחסר שם ציון משנה כ'. בפרק ו' נמצאים כמה חילוקים בין משניות י"ב ובעז ובין מסכת אבות שבש"ס, ונראה שתחילת מ"ב ומ"ט באו לנכון במשניות ובטעות בש"ס).

אמונות: ראה, אמונות ודעות.

אמונות ודעות: לר' סעדיה גאון, מחולק למאמרים ופרקים כפי אשר נדפס עם פירוש שביל האמונה לר' ישראל קיטובר, יזעפאף 1885.

אסתר רבה: בקובץ פירושים צוין לפי פרשה וסימן הנמצא בדפוס וילנא, וביפה ענף צוין לפי הפסוק, כי לא נמצא בדפוס ההוא דרך אחר לציין אליו.

דרך אמונה: כפי דפוס ראשון קושטא רפ"ב, שהוא דפוס היחיד שנדפס בשלימות. מחולק למאמרים ושערים. קשה ביותר למצוא מראה מקום בספר זה כי הדפוס גרוע, השערים ארוכים ביותר, אין בו סימני פסוק וגם חסר בו סימני הדפים. מיהו כיון שלא נמצא דפוס טוב יותר רשמנו המ"מ לפי הדפוס ההוא.

דרשות הר"ן: מהדורת אריה ל' פלדמן, מכון שלם, ירושלים תשל"ז.

זוהר: כפי הדפים שבדפוס וילנא.

זוהר חדש: כפי דפוס מונקאטש תרע"א. רבינו ציון מכת"י, כי ספר זה נדפס ראשונה בשאלוניקי שנ"ז לאחר פטירת רבינו.

חזית: הוא מדרש שיר השירים רבה.

חינוך: כפי ספר החינוך, מהדורת מוסד הרב קוק, ירושלים תש"ן. מהדורה זו נערכה כפי הדפוסים הראשונים שעמדו לפני רבינו, בעוד שבדפוסים המאוחרים שינו הסדר שבספר החינוך.

ידי משה: שעל קהלת, לפי פרק ופסוק. כפי המהדורה שנדפסה על ידי המכון לחקר יהדות שלוניקי, שנת תשמ"ו.

ר' יוסף יעב"ץ: כפי אבות עם פירוש ר' יוסף יעב"ץ הנדפס בווארשא תר"מ.

למדנו: רבינו מציין לפי המובא בערוך או בילקוט שמעוני.

1 גם רבינו בחיבורו יפה לביקה מציין לחמש מגילות לפי הפסוק.

ילקוט שמעוני: ילקוט סתם הוא ילקוט שמעוני, וצוין כפי הדפוס המצוי בינינו שהוא צילום דפוס ורשא תרל"ו. ילקוט קהלת סימן תתקפ"ט צריך להיות תתקע"ט, אך השארנו הציון כמות שהוא. על המהדורה שעמדה לפני רבינו ראה יפה ענף ג' ב' ס"ה ד"ה פתר קרייה כו' ועי"ל, הערה ו'.

יפה מראה: צוין על פי פרק וסימן שבדפוס ויניציאה. בדפוס ברלין שנת תפ"ה סדר הסימנים שונה כמו שכתבנו בדברינו על יפה מראה לעיל פ"ו.

יפה עינים: חלק א' לפי מהדורת דפוס ויניציאה שצ"א. חלק ב' לפי המהדורה שאנו מכינים מכת"י ברצות ה' דרכנו. וכבר הוצאנו שנה זו חוברת לדוגמא הכוללת ג' דרשות לפרשיות יתרו, ויקהל ומצורע.

מדרש משלי: לפי פרשה ופסוק, כפי הוצאת ר' שלמה באבער, ווילנא תרנ"ג. העדפנו הוצאה זו על הוצאת וויסאצקי, ניו-יורק וירושלים תשס"ב, על אף שהאחרונה עולה על הראשונה בדיוקנותה, משום שבאחרונה חסרות סימני הפסוקים.

מדרש שמואל: עם פירוש יפה נוף, מהדורת ר' ישראל צבי ברוידא, ירושלים תש"ס.

מכילתא דרבי ישמעאל: מהדורת האראוויטץ-רבין, פרנקפורט תרצ"א.

מכילתא דרשב"י: מספר העמודים לפי הוצאת אפשטיין-מלמד ירושלים תשט"ו.

סדר עולם: מהדורת ר' דוב בר רטנר.

ספרי: עם פירוש זרע אברהם לר' אברהם יקותיאל זלמן ליכטשטיין, דיהרנפורט, תקע"א.

עין יעקב: באגדות שבתלמוד בבלי צוין לפי דף ועמוד, ובירושלמי לפי מסכתא פרק וסימן. הדפוס הוא כפי דפוס ווילנא תרמ"ג, שנדפס עם פירושים רבים. ויש לציין שבדפוס ראשון מספר הסימנים שונה.

עקידת יצחק: מהדורת ר' חיים יוסף פאללאק, דפוס למברג תרכ"ח.

ערוך: ערוך השלם, מהדורת חנוך יהודה קאהוט, וויען תרל"ח-תרנ"ב.

פסיקתא דר' כהנא: רבינו מציין לפי המובא בערוך. אנו ציינו לפי פסיקתא דר' כהנא מהדורת מנדלבוים, נויארק תשמ"ז, כפי פיסקא וסעיף. סדר הפסקאות כאן שונה מהסדר שבפסיקתא דר' כהנא מהדורת באבער.

פרקי דר' אליעזר: הנדפס עם פירוש הרד"ל, ווארשא תרי"ב.

רות רבה: בדפוס וילנא מדרש רות מחולק לפתיחתא ופרשיות, וכל אחת מחולקת לסימנים,² וכך ציינו. אבל במדרש רות הנדפס עם פירוש יפה ענף המצב מורכב יותר, תחילת המדרש מחולק לכמה פתיחות והמדרש עצמו מחולק לפרשיות כשלכל פרשה (חוץ מפרשה ז') פתיחתא משלה, ובנוסף הפרשה עצמה מחולקת כמה פעמים בסדר א'-ב' ללא סדר ברור. בהתאם לכך, כשאנו מציינים לפתיחתא למדרש רות, ציינו לפי שם הפתיחתא והסימן.³ ובתוך המדרש עצמו אם אפשר לציין לפי פרק, פסוק וסימן, כך עשינו, ואם מדובר בפתיחתא לפרשה, אז ציינו לפי מספר הפרשה וסימן הפתיחתא.⁴

רש"י: צוין לפי הרש"י שבש"ס אע"ג דע"פ רוב גירסת רבינו מקורה בעין יעקב. רבינו מציין לרש"י אפילו שאינו לרש"י,⁵ ואין זה מחמת חסרון ידיעה,⁶ אלא מריהטא דלישנא.

שוחר טוב: צוין פרק ואות על פי מדרש תהלים הוצאת ר' שלמה באבער, ווילנא תרנ"א. לנגד רבינו עמד מדרש תהלים דפוס ויניציאה שנת ש"ו השונה לפעמים ממהדורת באבער, ובאבער אינו מעיר על השינויים אפילו בהערות.

שם הגדולים: שם הגדולים השלם עם הגהות רבות ויקרות כו' מאת מנחם מנדל ברי"ף קרענגיל, מערכת גדולים קראקא תרס"ה, מערכת ספרים פיעטקוב תר"ץ.

שערי תשובה: עם ביאור זה השער בני ברק תשל"ז.

תוספתא: לפי המהדורה שבסוף הש"ס.

2 בפרשה ד' ציון הסימנים עובר מסימן ה' לסימן ט', ולא אדע טעם השמטה זו.

3 ראה ז' א' ס"ג ב"פ"ע ד"ה חזרנו: 'איתא לעיל בפתיחתא דרות רבתי [פ' עצלה ס"א]'.
4 ראה א' ט"ו ס"א ב"פ"ע ד"ה בעוה"ז: 'איתא ברות רבתי פ"ג [בפתיחתא סימן ג']'.
5 ראה ו' א' ס"א ב"פ"ע ד"ה ועל כלן שמביא פירוש הרשב"ם לבבא בתרא בשם רש"י, וראה עוד א' י"ג ס"ב ב"פ"ע ד"ה אלא ה' חומשי
תורה קשה והערה ג' שם.
6 בהקדמתו לי"פ"ת כותב שהפירוש הנדפס במדרש רבה ויניציאה שכ"ז הוא פירוש מיוחס לרש"י, בעוד שבפירושו כותב בשופי שהוא לרש"י.

תורת כהנים: על פי המהדורה הנדפסת עם פירוש המיוחס להר"ש והראב"ד, ירושלים תשי"ט. התורת כהנים מחולק בדפוס באופן המוקשה על הקורא למצוא את הדברים בקלות,⁷ ולא מצאנו דרך קלה לציין מקור בספר זה.

תנא דבי אליהו: על פי סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא, מהדורת איש שלום, ווינא תרס"ב.

תנחומא: לפי פרשה וסימן, כפי מדרש תנחומא עם פירוש עץ יוסף וענף יוסף, ווארשא תרמ"ז.

תנחומא ישן: כפי מדרש תנחומא הקדום והישן, מהדורת ר' שלמה באבער, ווילנא תרמ"ה.

אוצר החכמה

7 ראה מאמריו של שלמה נאה, מבנהו וחלוקתו של מדרש תורת כהנים: א. מגילות (לקודיקולוגיה התלמודית הקדומה); ב. פרשות, פרקים, הלכות, בתוך, תרביץ ס"ו, ד' (תשנ"ז), עמוד 483; תרביץ ס"ט, א' (תש"ס), עמוד 59.

ספר

מדרש קהלת

אוצר החכמה

הוצאה לאור

עם פירוש יפה ענף לר' שמואל יפה אשכנזי

ומדור קובץ פירושים הכולל

פירוש אות אמת לר' מאיר בן ר' שמואל בן באן בנשת
ביאור מלות זרות שנדפס על גליון מדרש רבה בשנת שכ"ו
פירוש המדרש לר' נפתלי הירץ בן ר' מנחם
ופירוש מתנות כהונה לר' ישכר בער בן ר' נפתלי

ונוסף עליהם מראה מקומות והערות לתועלת הלומדים

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

מדרש קהלת עם יפה ענף <מהדורה חדשה> יפה, שמואל בן יצחק עמוד מס': 65 הודפס ע"י אוצר החכמה

ל' ר'. ופרש"י, והלא כבר נאמר, וכיון דלא כתב את כלל למדת שמה שכתב רוח הקדש היה. ואע"ג דאית ביה דברים מטין לגד מינות, דלוקמן כפ' מה יחרון נא' ג' סימן א', אחרי העיון ידעו דלדק כל אמריו.

דברי קנתרין דברי מוכחות וקנתורין, והינו מ"ש בקהלת נא' ה', חרת השמש וכל השמש, כל הנחלים הולכים אל הים [שם ד']. כנה את הרשעים בחמה ולכנה ובים שאין להם מתן שכר. ומ"ש בעמוס [ד' א'], שמעו את הדבר הזה פרות הצאן, אלו בני דין שלהם. וזכריה [ד' א'], כה אמר ה' קול צרמה נשמע נהי בני תמרורים, ואומר, כי גדול היום ההוא מאין כמוהו [שם ל' ד'], כדתי בספרי [דברים פסוק א'] גבי אלה הדברים אשר דבר משה [דברים א' א']. ואע"ג דאלה הדברים אשר דבר משה, ואלה דברי דוד האחרונים [שמואל ב' כ"ג א'] דברי מוכחות נמי, כדאיתא התם, לא מייתי להו הכא, דלא נתלת נבואתן בעלמן משום דכתיב, הדברים אשר דבר משה, או, דברי דוד, דמודיע הכתוב שהם המדברים הדברים ההם, ומסתמא נבואה דברו. אבל הכא, שהוא בהתמלת הדברים, וקאמר דברי קהלת ודברי עמוס ודברי ירמיהו, שעדין לא הזכיר נבואתם בשום מקום, נראה כחולה נבואתן בעלמן. ואע"ג דכתיב ירמיה [א' ב'], אשר היה דבר ה' אלי, ובעמוס [א' א']

א זה שאמר הכתוב ברוח הקדש ע"י שלמה חזית בו' מעשה בו' דרים חזית [נא' א' סימן ד'] מייתי לה, אידי דבעי למדרש קרא בשלמה שזכרו בזמין בית המקדש ונמנה עם מלכי תורה, ולא עוד אלא ששרפה עליו רוח הקדש ואמר ג' ספרים הללו משלי שיר השירים וקהלת, ושם פירשתי. וה"ל, משום דלדברי קהלת קיימין צעי לאמרי כל הלא דרשתי² מטעמא דמייתי לה התם, אלא שקר כאן ולא הזכיר רק עונדא דר' חנינא. ומ"ש, שנאמר ברוח הקדש ע"י שלמה, פירשתי שם [סימן ה' ד"ה ראש]:

ב ר' סימון בשם ר' שמעון בן חלפתא בו' עד שרתה עליו רוח הקדש ואמר ג' ספרים הללו בו' נמי איתא לעיל דרים חזית [נא' א' סימן י"א], אלא דנמקיס, בלונותוס, גרסינן התם, לסטס. ומטעמא דמייתי לה התם אשיר השירים מייתי לה הכא לדברי קהלת, ושם פירשתי כל האגדה. ויש שם תוספת דברים בלשון האגדה:

ג ג' נביאים ס"ל דדברי קהלת נבואה הן, כרבנן, דמיניא בפ"ק דמגילה [ד' ע"א], מניא, ר' שמעון בן מנסיא אומר קהלת אינו מטמא את הידים מפני שהכתו של שלמה היא. אמרו לו, וכי זו בלדא אמר, והלא כבר נאמר, וידבר ג' אלפים משל [מלכים א' ה' י"ב], ואומר, אל תוסף על דבריו [משלי

מדרש קהלת

פ' דברי קהלת [קהלת א' א']

א דברי קהלת בן דוד מלך בירושלם [שם] זה שאמר הכתוב ברוח הקדש על ידי שלמה מלך ישראל חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב [משלי כ"ב כ"ט].

מעשה ברבי חנינא בן דוסא שראה בני עירו מעלין נדרים ונדרות לירושלם אמר הכל מעלין בירושלם נדרים ונדרות ואני איני מעלה דבר מה עשה יצא למדבריה של עירו וראה ושם אבן אחת ושכבה וסיתתה וסיתתה* ומירקה ואמר הרי עלי להעלותה לירושלם בקש לשכור לו פועלים נודמנו לו חמישה בני אדם אמר להם מעלין לי אתם אבן זו לירושלם אמרו לו תן לנו חמישים סלעים ואנו מעלין אותה לירושלם בקש ליתן להם ולא נמצא בידו דבר לשעה הניחוהו והלכו להם זימן לו הקדוש ברוך הוא חמישה מלאכים ברמות בני אדם אמר להם אתם מעלין לי אבן זו אמרו לו תן לנו חמישה סלעים ואנו מעלין לך אבנך לירושלם ובלבד שתתן ירך ואצבעך עמנו נתן ידו ואצבעו עמהם ונמצאו עומדים בירושלם בקש ליתן להם שכרן ולא מצאן נכנסם ללשכת הגזית ושאל בשבילם אמרו לו דומה שמלאכי השרת העלו אבנך לירושלם וקראו עליו המקרא הזה חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב קרי ביה לפני מלאכים יתיצב.

ב אמר רבי סימון בשם רבי שמעון בן חלפתא בלונותוס שהיה גדל בפלשין של מלכים אמר לו המלך שאל מה אתן לך אמר אותו בלונותוס אם שואל אני כסף וזהב או מרגליות טובות הוא נותן לי בגדים הוא נותן לי אלא אני שואל בתו והכל ינתן לי בכלל בתו כך בגבעון נראה ה' את שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן לך [מלכים א' ג' ה'] אמר שלמה אם אני שואל כסף וזהב ומרגליות הוא נותן לי אלא הריני שואל את החכמה והכל בכלל הדא הוא דכתיב ונתת לעבדך לב שומע [שם ט'] אמר לו הקדוש ברוך הוא החכמה שאלת ולא שאלת לך עשר וכבוד ונפש אויבך לפיכך החכמה והמדע נתון לך ועל ידי כן גם עושר ונכסים וכבוד אתן לך ויקץ שלמה והנה חלום [שם ט"ו] אמר רבי יצחק חלום עומד על כנו צפור מצויץ ויודע על מה מצויץ חמור נוהק ויודע על מה נוהק מיד ויבא ירושלם ויעמד לפני ה' ויעל עולות ושלמים ויעש משתה לכל עבדיו [שם] אמר רבי יצחק מכאן שעושים סעודה לגמרה של תורה מיד שרתה עליו רוח הקדש ואמר שלשה ספרים הללו משלות ושיר השירים וקהלת הדא הוא דכתיב דברי קהלת בן דוד [קהלת א' א'].

ג דבר אחר דברי קהלת בן דוד [קהלת א' א'] שלשה נביאים על ידי שהיה נבואתן דברי קנתרין נתלת נבואתן בעצמן ואלו הן

קובץ פירושים

לבלונותוס פירש הערוך [ערך בלויטין], אחד מחכמי העדה (מתנ"כ): ה"ג אתן לך מיד ויקץ (מתנ"כ): ויקץ ז"ל, מיד ויקץ (א"ל): חלום עומד על בנו ר"ל, על עיקרו, שהיה זו ממשות (רנ"מ): עומד ז"ל, היה עומד (א"ל): ציפור מצויץ מלפף בקולו (רנ"מ): חמור נוהק זעק (רנ"מ): מכאן שעושים סעודה על גמרה של תורה ר"ל, שהוא גם כן גמר החכמה ועשה סעודה (רנ"מ): גמרה של תורה שלמד וגמר כל התורה בנמינת החכמה והמדע (מתנ"כ):

קנתרין פירוש, מוכחות עוזם (א"ל): בעצמן ולא בהקצ"ה, ונפ"ק דבנא בתרא

מעשה וכו' כל זה עד למטה [סימן א' וב'] הוא לעיל דרים חזית שיר השירים [נא' א' סימן ד' וט'] (רי"ג): מעשה דר' חנינא פירשתי ריש שיר השירים [שם]. ושם הגירסא נכונה וכלן מוטעת (רנ"מ): וראה שם גר' (מתנ"כ): ושם ז"ל, שם (א"ל): ושכבה לשון שצירה, כדאמרין בפרק רבי עקיבא [שבט פ"ו ע"א], דברים המשננים את הלל, פרש"י משנרין. ויכ"י מוכח במדרש חזית [שם סימן ד'] דגרס וסידקה (מתנ"כ): וסיתתה יתר (א"ל): ומירקה עשאה חלקה וצחירה, כד"ל תמרוקי הנשים [אסתר ב' י"ב] (מתנ"כ):

לבלונותוס איטניירי³ (שכ"ו): לבלונותוס לאחד מחכמי העדה (רנ"מ):

א בדפוס רע"ט גרסינן וכיתתה: ב גם לקמן ד' י"ט בד"ה זה הב"ה יש קיצור זה, וכנראה הוא קיצור דרשתי: ג צ"ל קול חרדה שמענו פחד ואין שלום בו [ירמיה ל' ה']: ד ד"ל הרש"ש בחדושי למדרש קהלת פרשה א' אות ב', ושכבה וסיתתה, עיין מתנות כהונה, מה שהביא בשם רש"י בפר' עקיבא ליתא אולם הר"ק בפירושו ליחזקאל ל"ח ד' פירש כו כר: ה פירוש, מהנדס: ו לא מצאתיו שם אלא בספרי דברים פסוק א':

כתיב, אשר חזה על ישראל, איפשר דלוא לפרושי אדכריהם אחא, אלא לומר דירמיהו זה, הוא אשר נתנבא בימי יאשיהו, וכן עמוס זה, הוא אשר נתנבא בימי עוזיהו, ולעולם, דברי, דקאמר, הינו תוכחות שאמרו מעצמן. ונמשה לא מני מימר דברי משה בתחלה, לתלות נבואתו בעצמו, שאין לכתוב דברי משה בתחלת התורה.² ועוד, דעיקר נבואותיו אינן תוכחות, ואין לומר דברי משה על סתם נבואותיו. ודברי דוד לא היו בספר מיוחד לו, דלכתוב ברישיה דברי דוד. **נתלית נבואתן בעצמן** כאלו מעצמן אומרים, אע"פ שהדברים מה'. שאין לתלות הדעות בהג"ה, כמו שאינו מיוחד שמו על הדעה.

ואלו הן דברי קהלת ב' ולא דמי לחזון ישעיה [ישעיה א'] וחזון יחזקאל [יחזקאל א'] וכו'. וזהו שחלה בהן, מכיון דכתיב חזון, משמע חזון מה' להם. כי חזון כמו נבואה, והרי ודאי ענינה מה'. מה שאין כן דברי, דאיפשר לאו דבר ה' מלך הלשון, עד שיפרש דבר ה'. **ולמה נקרא שמו ירמיה הכונה** בזה לומר טעמא אחרינא למה שחלה בג' אלה הדברים בעצמן. דהינו, לפי שירמיה נקרא על שם החרץ שנתנבא עליו, לכ"א דברי ירמיה, כלומר, דברים מתיחסים לשם ירמיה. וכן קהלת, לפי שדבריו נאמרו בהקלה אמר דברי קהלת, כלומר, הדברים היו מתיחסים לשם קהלת, לפי שנאמרו בהקלה ועמום, לפי שהיה עמום בלשונו, וה' שם דבריו בפיו, הפך מה שיחשב לדורו, לכ"א בן דברי עמוס, שניתנו לו דברים, אף שהוא עמום בלשונו.

ולמה נקרא שמו ירמיה אע"פ שירמיה ועמוס לא מנינו שנקראו בשם אחר, כמו קהלת שנקרא שלמה, לא יקשה מה שנאמר טעם בשמותיהם. שדרכם ז"ל ליתן תמיד טעם בשמות על פי עניניהם, משום הא דאמ' בפ"ק דברכות נ"ד ע"ב, אשר שם שמות בחרן [וההלים מ"ו ט"ז], אל תיקרי שמות אלא שמות.

נאמרין בהקלה כדא"ר אחא, משמר נכנס משמר יוצא כו'. ואין לפרש, שהיה נושא ונותן על דבריו בקהל חכמים, ומה שהיו מסכימים עליו

דברי קהלת דברי עמוס [עמוס א' א'] **דברי ירמיהו** [ירמיה א' א'] **ולמה נקרא שמו ירמיה** שבימיו נעשת ירושלם אירימאיה עמוס למה נקרא שמו עמוס אמר רבי פנחס שהיה עמוס בלשונו אמרו אנשי דורו הניח הקדוש ברוך הוא את כל ברייתיו ולא השרה שכינתו אלא על הדין קטיע לישנא פסילוסא קהלת למה נקרא שמו קהלת שהיו דבריו נאמרין בהקלה על שם שאמר אז יקהל שלמה [מלכים א' ח' א'] רבי אחא בשם רבי הונא משמר נכנס משמר יוצא לשמוע חכמת שלמה והוא שמלכת שבא אמרה לו אשרי אנשך ואשרי עבדך אלה [שם י' ח'] וכתוב ויבאו מכל העמים לשמע את חכמת שלמה [שם ה' י"ד].

ד' שלש שמות נקראו לו ידידיה קהלת שלמה רבי יהושע אומר שבעה אגור יקה למואל איתאל אמר שמואל עיקר אותנטייה שלהם ידידיה קהלת שלמה מורה רבי שמואל באילין ארבעה אלא שנתגנה בהן שלמה ושנתנו להדרש אגור שאגר בדברי תורה יקא שהיה מקיא בדברו כספל הזה שמתמלא בשעתו ומתפנה בשעתו כך למד תורה שלמה בשעתה ושכחה בשעתה למואל שנס לאל" בלבו ואמר יכול אני להרבות ולא לחטוא איתאל שאמר אתי אל ואוכל בן דוד [קהלת א' א'] מלך בן מלך חכם בן חכם צדיק בן צדיק אבנינוס בן אבנינוס ר' יודן בשם ר' אלכסנדר השור הזה עד שלא נחתכו גידיו נתלה הוא אפילו בגיד אחד משלו אבל משנחתכו גידיו כמה חבלים וכמה מסמרות לתלות בהן כך עד שלא חטא שלמה היה נתלה בזכות עצמו וכיון שחטא תלו לו בזכות אבותיו הדא הוא דכתיב ולמען דוד עברי [ישעיה ל"ז ל"ה] תני רבי שמעון בן יוחי אשרי מי שזכה

היה כותב בספר, ור' אחא טעמא אחרינא קאמר. דהא כיון דדבריו היו נבואה כדלעיל [בד"ה ג' גביאם], אין ענין להסכמת חכמים בדברים. **נאמרין בהקלה** ומאי דנקט להך רמזא הכא טפי מבמשלי וסיר השייכים, י"ל, משום דהכא איכא מאן דסבר שדברי חכמה בעלמא נינהו ולא ברות הקדש כדלעיל [בד"ה ג' גביאם], רמז, דאפילו דברי ספר זה נאמר בהקלה.

והוא שמלכת שבא אומר אלמה, הכל היו תאבין לשמוע חכמתו: **ד' ג' שמות נקראו לו ב'** עד שאמר איתאל ואוכל איתיה לעיל בריש חזית נא' א' סימן י"ג] כהדי כמה מילי משולשין דהוו בשלמה, ושם פירשתי.

בן דוד מלך בן מלך דלהכי כתיב הכא בן דוד, לומר שצטו נאמר, שהוא מלך בן מלך כו'. והא איתא בריש חזית [שם סימן ר'] ושם פירשתי [בד"ה אבלין]. והתם איתא תוספת דברים ששלמה דמה לדוד בכמה מילי דשבת. **נתלה הוא אפילו בגיד אחד** מירכו, ומשנחתכו גידיו ירכו צריך כמה חבלים לקשור צירכותיו לתלותו בהן.

חיה נתלה בזכות עצמו ולהכי נשיר השייכים לא נאמר אלא אשר לשלמה [שיה"ש א' א'], ולא אמר בן דוד. וכיון שחטא, תלו לו בזכות אבותיו, ולהכי כתיב הכא קהלת בן דוד. דאחר שחטא כתב ספר זה, כמ"ד בחזית [שם סימן י"ד] דבעת זקנותו אמר ספר זה. וז"ל דמשלי נמי אחר שחטא נאמר, מכיון דכתיב ביה נמי בן דוד [משלי א' א']. והמשל תלימו בזכות עצמו לתליית השור בגיד אחד, שזכות אחת משל עצמו מועילה לו מכמה זכות אחרים, כמו שגיד אחד מגידי השור מספיקים לו ליתלות בו מפני שהוא מגופו. ותלייתו בזכות אחרים כחליית השור בחבלים, שצריך רבות. וכן הכא, בזכות אחרים צריך זכות רבות, כענין שלמה שהוצרך לזכות דוד וזכות ירושלם, כאומרו, למען דוד עבדי ולמען ירושלם [מלכים א' י"א י"ג]. ולפ"ז אחי שפיר מ"ש כאן, מלך צירושלם, שהוצרך גם לזכות ירושלם. וגם זה לא הספיק לו רק להעמיד מלכות שצטו אחד, ולא שאר השנעטים. והמשל החטא לחתיכת

קובץ פירושים

בן לוי (א"ח): אמר שמואל ז"ל עוד, בר נחמני (רי"ג): עיקר אותנטייה עיין כל זה במדרש חזית [שם] (מתנ"כ): אותנטייה ממשלה (שכ"ו): אותנטייה פירוש, עיקר וחשוב, עיין בערוך ערך אוונטי (רנב"מ): אלא שנתבנה בהם גר' (מתנ"כ): שנתגנה ז"ל, שנתכנה (א"ח): בדבריו ז"ל, דברי תורה (רי"ג): בדבריו כלומר, דברי תורה (מתנ"כ): ח"ג כך שלמה למד תורה בשעתו (מתנ"כ): להרבות נשים וסוסים וכסף וזהב (מתנ"כ): אתי אל לשון כח ויכולת, כד"א, ואת אילי הארץ [יחזקאל י"ד י"ג] (מתנ"כ): אבנינוס פרש"י ז"ל [שמואל א' א' א'], אדם חשוב (רי"ג): אבנינוס מיוחס (שכ"ו ורנב"מ): ובמה מסמרות לתלות ז"ל, וכמה משיות"ל צריך ליתלות (רי"ג): ח"ג ובמה מסמרים צריך לתלות (מתנ"כ):

שם גם בן דוד (מתנ"כ): אירימאיה פירש הערוך, בלשון רומי שדה. ובפירוש אחר מלאכי כחוב, לשון חרץ בלשון יון (רי"ג): אירימאיה של אומות. ר"ל, ארמאי (רנב"מ): אוריא פירש בערוך, בלשון רומי שדה. וי"א בלשון יון חורבן (רנב"מ ב'): אירימאיה לשון חורבן, ועיין ריש פרשת תפקות [ויקרא רבה פרשה ל"ה סימן ה'] (מתנ"כ): קטיע לישנא כרות לשון, כלומר, מגמגם בלשונו, וזהו פסילוסא, עיין [בערוך] ערך עמוס (רנב"מ): פסילוסא מלאכי כחוב, בלשון יון עילג (רי"ג): פסילוסא פירש הערוך [שם], כרות ופסול. מלשון, פסל לך [שמות ל"ד א']. ועיין בויקרא רבה פרשה י' [סימן ב'] (מתנ"כ): ג' שמות וכו' גם כל זה הוא בחזית נא' א' סימן י"ג (רי"ג): ר' יהושע ז"ל עוד,

א פירוש למואל בחילוף ל' בני' הוא נמואל. ועיין רש"י בראשית כ"ה ג' שלמ"ד וכו' מתחלפות זו בזו, ועיין ברמב"ן שם ועיין עוד בבא קמא ס' ע"א. וכן לקמן ט' י' סימן ג', אטלינוס היה גזיר, הוא אטינוס בחילוף ל' ונ': ב עיין ברמב"ן בהקדמת פירושו לספר בראשית: ג הלשון משובש פה קצת, ואולי צ"ל, הפך מה שיחשבו בני דורו: ד לא מצאתי, ושם ציין לבמדבר רבה פרשה י': ה עיין בערוך ערך ארימון: ו נראה שצ"ל אוותניטיא עיין בערוך שם: ז כן הוא בשיהש"ר א' א' סימן י"ג ובבמדבר רבה פרשה י' סימן ד' ועיין תוספות נדרים ב' ע"א ד"ה כל כינויי: ח בנדפס. משיחותם. וט"ס:

גידי השור, אע"פ שהזכיר הן דוגמת גידי השור, משום דעצירה מכנה מזה, כדליתא בפרק היה נוטל [סוטה כ"א ע"א]. ולכן כשחטא שלמה לא עמדו לו זכויותיו, והוצרך לזכויות זולתו.

להלן כתיב אשר יושב בעשתרות באדרעי שם היומו מלך הצנן לא

היה יושב במקום מלכות אלא

בעשתרות באדרעי, שהיתה ארץ רפאים, שהיתה ארץ החי כמ"ש הרמב"ן. * זה היה להיות המקום ההוא מקום מנצח חזק, שהוא קרניס, והוא לשון חזק וקושי כדפרש"י [דברים א' ד' ו' י"ג]. או אולי, להיות שם מקום ספר היה לרץ לעמוד שם, לפי שהיה למשמרת לאומרי. ולכן הוצרך לננות לו שם בית דירתו, ולא היה יושב במקום מלכות. אמנם, קהלת, מלך ירושלים, שהוא מקום מקדש מלכות, ולכן נאמר מלך ירושלים, לשבח. ודלא כדאמ' גרש חזית [שם סימן י"ג] שנתמטטה מלכותו בסוף ימיו, ולא מלך אלא על ירושלים. או לומר, שהוצרך לזכות ירושלים כדכתיבנא בסמוך [בד"ה היה]:

א דוד אמר דבר אחד ולא פירשו נראה דק"ל, דבר דכתיב דברי קהלת

[קהלת א' א'], אמר קהלת ל"ל, והלא כל דברי הספר דקלה וניח. לה"ק, דמאמר זה דוד אמרו סתום ופירשו בנו. דהשתא ה"ק, מה שהוסיף ואמר הכל הצליח הוא דאמר קהלת, דאלו כל דוד אמרו ברישא. ולפי שיקשה, שיהיה פסג בני שנבואתו סתומה שיטריך אחר לפרשה, שא"כ נבואת האחר יותר ברורה משלו. לכ"א, שאין כאן קפידא, מאחר ששלמה בנו המפרשה. וכן נמצא ההפך, ששלמה סתם ודוד פירש, כי אין האב מקנא בבנו ולא הבן באביו.

לאיזה חבל דאע"ג דכתיב, להביל, אין לפרשו כמשמעו, כי ההביל וההעדר שאין בו מציאות לא יפול דמיון עליו. אלא היל"ל, אדם הביל הוא, ע"ד, כי חקות העמים הביל הוא [ירמיה י' ג']. אלא פיר' לשון הביל פה שהוא מציאות חס חלוש. ולפי שהיות האדם תלוי בנשימה, שמתנשם ומכניס ומוציא הרוח, לכן דמיון אל ההביל, שהוא קל ההפסק. ואע"ג דהכא סתמא כתיב, הכל הביל, מדכתיב בתריה, מה יתרון לאדם בכל עמלו [קהלת א' ג'], שמעינן דה"נ באדם מיירי. ופירוש, הכל הביל, כל מעשי האדם וחיו.

יש בו ממש בהמימות ההוא, וכן של כירה, אע"פ שאינו חס כ"כ כשל תנור, מ"מ יש בו ממש. אלא שלמה פירש, שהוא כהביל הבא בסוף ו' הצליס, דהינו ו' קדרות שזו על זו, שמתחילת התחנות עולה קצת לשניה ומהשניה לשלישית וכן מזה לזו עד שהגיעת שהחום עולה לה מעט מעט, כמעט שאין בו ממש. ואיכא למידק, מ"ט דמיון האדם אל חום תנור או כירה או של ו' קדרות. ועוד, שהיות האדם דבר שאין בו ממש דבר מפורסם, ומה הוסיף שלמה על דברי אביו שהיה איפשר לטעות בו, מכיון שהדבר מפורסם לכל ואין מקום לטעות. וע"ק, מכיון דדוד אמר, ימיו כלל עובר, אשר בזה פירש יותר משלמה בהבילת חיי האדם, כדאמ' בסמוך, מה צורך לשלמה לפרש מ"ש אביו, להביל דמה, הא ע"כ הוא מהביל חיי האדם טפי משלמה, כיון דקאמר כלל עובר. ואם שלמה פירש בהבילתו יותר, באומרו הכל הצליס, מה צורך לדוד לפרש מ"ש שלמה, ויעש כלל, דלא תימא כללו של כותל כו'. והלא כבר ההבילו טפי במ"ש הכל הצליס. ויראה, שאין הכוונה פה על קצור חיי האדם, כי זה נכלל במאמ' ימיו כלל עובר, אמנם הכוונה על פחיתות מציאותם בעצמם, שאין מושפעים מאת ה' בלי אמצעי, אלא באמצעות הגלגל, כשאר הדברים הנמצאים בעולם השפל שבאים מכחות הגלגלים, ולא מה' בלי אמצעי. וכמ"ש המורה בת"א פ"ע על מ"ש ו"ל, ערבות שבו דק ומשפט וגמי חיים ושלוש כו' [חגיגה י"ב ע"ב], שהכוונה, שאלו הכחות הן נאלות מגלגל ערבות אשר

למלוך במקום מלכות להלן כתיב אשר יושב בעשתרות באדרעי [דברים א' ד'] ברם הבא מלך בירושלים [קהלת שם] במקום מלכות:

פ' חבל הבליים [קהלת א' ב']

א חבל הבליים [שם] רבי הונא בשם ר' אחא אמר דוד אמר דבר אחד ולא פירשו ופירשו שלמה בנו שלמה אמר דבר אחד ולא פירשו ופירשו דוד אביו דוד אמר אדם להביל דמה [תהלים קמ"ד ד'] לאיזה חבל אם להביל של תנור יש בו ממש אם להביל של כירה יש בו ממש בא שלמה בנו ופירש הדא הוא דכתיב חבל הבליים אמר קהלת [קהלת שם] רבי שמואל בר נחמן מתני לה בשם רבי יהושע בן קרחה לאדם

קמ"ד ג', שאינו כדאי שתודע לו השגת ה' למציאות חיותו בלי אמצעי.

ואם נקבל היות בקדומי רז"ל סוכר, שהנפש הנשארת לאדם אחר המות אינה ההיה באדם כשיהיה, כדעת הרב בחלק א' פ"מ ומ"א וע'. שלא כדעת המון רז"ל אשר דברו במעלת נפש האדם, עד ששמוה ע"ס נבדל עומד בעצמו, קדם בריאתה לבריאת כל המלאכים, כמ"ש בדר"ר [פ"ח סימן ר'], שנמלך בנפשותן של נדיקים, ואמרו [שם], עם המלך במלכותו ישבו [דברי הימים א' ד' כ"ג], אלו נשמותיהן של נדיקים שנמלך בהן וברא העולם. י"ל, שעו"א כאן, אם להביל של תנור יש בו ממש, לומר, כי הנפש המדברת, זה יתעלה האדם ויתעלה זה, אם הייתה אלוהא מאתו ית', כדעת האומ' שהיא שכל נבדל עומד בעצמו מתחלה, ולפי"ז הייתה כהביל התנור שנמשך ממנו בלי אמצעי, היה זה ממש, וישוה האדם בהיותו גדול מהשכלים הנבדלים. אלא אינה כן, אלא הנשמה ההוא באדם כשמתהוה היא כח ההכנה לבד. אמנם, הנפש הנבדלת הנשארת אחר המות הוא דבר אחר, והוא השכל הנקנה לדעת קצת, או השכל הפועל שידבק בו האדם בחיים חייטו לדעת קצת. ולכ"א, שהיא כשופת ו' קדרות. כי הנשמה שבאדם בעת התהוותו, שהיא הכח וההכנה אשר בו מטבע אנושותו, אין אלא ע"י תנועות הגלגלים להכנת חומר האדם, וכמ"ש הרב בפרק הנוצר [פ"ע], על מ"ש ו"ל, ערבות שבו נשמות ורוחות שעתידין להבראות [חגיגה שם]. שהכוונה, שהכח וההכנה שהיא הנשמה והשפע הבא אחר זה בהכנה והכח שהוא הרוח, נאלות מגלגל ערבות. ונמצא, שהאדם במהו אדם, והוא צעוד בו נשמה ורוח בלבד, שעדין לא התעצמה בו נפשו הנשארת, שהוא השכל הנקנה לו דבקות השכל הפועל הבא באחרונה, להביל דמה. והוא ההביל הבא ע"י ו' קדרות, כי כחות הנשמה והרוח באים בגלגול מגלגל ערבות, שהוא עליון שבו הגלגלים. ואיפשר לפרש ג"כ, שעל הנפש הנשארת אשר זה יתעלה האדם אחר. ודעתו כדעת החוקר האומר, שהנפש המדברת סעיף מהשכל הפועל. ולפי, שלפי דרך ר' סינא וקצת מהחוקר, המשך הרבוי מאת הסבה הא' ע"י עלות ועלויות, שמהש"י נמשך העלול הראשון, ומהעלול הא' מצד היות בו ב' מיני השגות, הא' השגת עלות, והב' השגת עצמו, מההשגה הא' נמשך העלול השני, ומההשגה הב' נמשך נפש הגלגל הא' וגרמו, וכן מהשני, הג', עד השכל העשירי, שהוא השכל הפועל, שלא הושפע ממנו שכל נבדל ולא גלגל, אלא העולם השפל עם צעלי הנפש אשר בו, וכמו שהביאו בעל העקרים במאמר ב' פ"א. ולפי שנפש האדם לפי סברא זו מושפעת מהשכל הפועל, שהוא נמשך מהתפלגות השכלים הראשונים, ונמצא מציאותו רחוק מאת הסבה הא', המשילו להביל הקדרה העליונה העולה מתוך ו' קדרות. ואע"פ שהשכלים י', זכר ו' קדרות, לפי שמציאות השכלים ניכר לחוקרים מתוך מציאות הגלגלים, שחייב היות כל אחד מתנועע ע"י שכל נבדל אחד, ומספר הגלגלים ברב המקומות ו', אף על פי שהם יותר, כמ"ש הרב בת"א פ"ע, ולא תרחיק

א עיין ברמב"ן דברים א' ד' וב' י' וב' כ"ג ובפירוש ר"א מורחי לבראשית ט"ז כ': ב כן הוא בדפוסים ישנים, והנכון, חיים, כמות שהוא בדפוסים שלפנינו: ג רבינו מעתה כפי מה שביאר בפירוש שם טוב במר"ג שם:

היותם מונים הרקיעים ו' ואם הם יותר, כי פעמים ימנה הכדור אחד ואע"פ שבו גלגלים הרבה. ואף כי אינו חושב ששום חכם מחכמי התלמוד והמדרשות תהיה דעתו כדעות אלו, אלא דעתם שנשמע אדם נפש יקרה תלונה מתחת כסא הכבוד, והיתה עמם נבדל מתחלה, למעלה מכל המלאכים, כדכתיב ציפה עינים

ח"צ [פרשת ויקהל סי' ר], וכדלכתוב לקמן בפ' הולך אל דרום [א' ר] סימן ג' [בד"ה עד שיעמדו כר], איפשר מאמרם נכאן על דברי קהלת הנאמרים בקצת מקומות כפי העולה על דעת העיון המתקרי, כאומ' אמרתי אני בלבי [קהלת ב' א'], ורציתי אני [שם י"ג] וכיוצא, וגם מאמר דוד מה אדם ותדעו [תהלים קמ"ד ב'], אדם להגל דמה, איפשר יפרשוהו כפי העיון המתקרי.

ששופת ו' קדרות והינו ו' הנלים דכתיב הכא.

אם כצלו של כותל יש בו ממש י"ל, כי אף שצלו של כותל ושל דקל יותר קיים, מ"מ מאחר שגם הוא יאבד מהם נהפוך השמש מאי נפקא מ"נה שידמהו כותל ודקל. ועוד, מה צורך להזכיר ב' כותל ודקל. וי"ל, שהכוונה בזה שמלבד

קיצור זמן הצל, על דרך, ולא יאריך ימים ככל [קהלת ח' י"ג], שהצל מקרי והסבה שממנה נבא הצל הולכת ועוברת, מה שאין כן הכותל והאילן, שהעושה הצל קיים במקומו, והשנוי הוא בהיקף השמש. והדמיון בזה, שהאדם נטבעו הולך וחסר, כי סבת קיומו הרכבת היסודות, והם הולכים ומתפרדים בהתנתח לחותם השרשי, עד"ש הדרשנים, כי הולך האדם [קהלת י"ב ה'], וכן, ויום המות מיום הולדו [קהלת ז' א'].

וע"ד הדרש י"ל, שהכוונה, שלהיות האדם יותר דק ההרכבה הוא יותר קל למות, שאינו כדומם שמתקיים זמן מרובה, והוא צל הכותל. ולא כלומה, שעם היותו דק ההרכבה מהדומם יתקיים זמן רב, עם שאינו כ"כ דומם, וי"ל, כאלו של דקל. אלא, כאלו עוף, שהחי האורי יותר דק ההרכבה וממהר למות.

בא דוד ופירש אין קושיא שיפרש דוד דברי שלמה העמידים, דנרות הקדש כיון לפרש העמיד. ועוד, שהכל היה נודע מתחלה, שהכל ניתן בסיו, כמ"ש המוספות בפרק מי שאלו [גיטין ס"ה ע"א ד"ה וכתוב] גבי, כתיב לך הין הומה שכן [משלי כ' א'], ובפ"ב דב"ב [כ"א ע"ב] גבי, ארור עושה מלאכת ה' רמיה [ירמיה מ"ח י'].

בהדין עופא דעבר דאע"ג דאיפשר לפרש צל עובר, צל כותל או דקל שעובר, מדכפל לומר עובר, צ"ל כן, דלכ"כ מה צ"ל עובר, הרי כל צל עובר. וא"ת, ודוד גופיה היכי קאמר, כי כל ימינו עלי הארץ ואין מקוה, ולא פירש דבריו, כיון דנחת לפרש דברי בנו. י"ל, דהתם

ששופת שבע קדרות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו והבל של עליונה אין בו ממש שלמה אמר כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים ויעשה כצל [קהלת ר' י"ב] כאי זה צל אם כצלו של כותל יש בו ממש אם כצלו של דקל יש בו ממש בא דוד ופירש ימיו כצל עובר [תהלים שם] רבי הונא בשם רב אחא כהדין עופא דעבר וטוליה עבר עמיה שמואל אמר כצלן של דבורים שאין בו ממש של כלום.

ב רבי שמואל בר רב יצחק מתני לה בשם רבי שמעון בן אלעזר שבעה הבלים שאמר קהלת כנגד שבעה עולמות שאדם רואה בן שנה דומה למלך נתון באיספקרפסטי והכל מחבקין ומנשקין אותו בן שתים ושלש דומה לחזיר פושט ידיו בכיבין בן עשר שנה קופץ בגדי בן עשרים כסוס נהים משפר גרמיה ובעי אתתא נשא אשה הרי הוא כחמור הוליד בנים מעיו פניו ככלב להביא להם מזונות הזקין הרי הוא כקוף הרא דתימר בעמי הארץ אבל בבני תורה כתיב והמלך דוד זקן [מלכים א' א'] אעפ"י שהוא זקן מלך.

פירש, ככל העובר ופורת על שטח הארץ, והוא צל העוף הפורת, ולא כצל הכותל העומד במקום אחד. ולהכי קאמר, על הארץ, ולא קאמר בארץ. והכי משמע כנ"ר פל"ו סימן ב', כדכתיבנא התם [בד"ה והלואין]. **בצלן** של דבורים כפירוש דברי הימים [א' כ"ט ט"ו] פירש המפרש, כצל כנפי הדבורה שיש לה כנפים ואין לה צל. ומ"ש, כצלן של דבורים, לאו משום דצלן יותר פחות משאר מעופפים קאמר דנהכי מייך, דלכ"כ, לימא של זבובים דקטיני טפי. אלא נראה דדריש עובר, שעובר מן העולם יותר מהרה. ולכ"כ, דבורים, שהם מתים יותר מהרה, שששה מים האדם מיד מתים, כדליתא בספרי, גבי, כאשר תעשיה הדבורים [דברים א' מ"ד]:

ב שבעה הבלים שהכל להכל מה, והנלים מר, הרי ג', ועוד הכל הנלים ג', הרי ו', והכל הצל הרי ו'. **באיספקרפסטי** נראה שהוא מושג של כבוד שישנים בו השרים והמלכים. ודוגמתו כפסקתא [דרב כהנא] כדחדש השלישי [סעיף ד'], לסקופסטי של מטרונה שהיתה עוברת בשוק. ויש מפרשים, כלי שנותנין בו התינוקות הנקרא קאטיליקו בלעו.

פושט ידיו בכיבין גרסינן והוא מקום האשפות ושופרין. הרי הוא כחמור למשא, דרתיים צוארו. הרי בקוץ שהכל לועגין ולוצין בו. **הרא דתימא**. כלומר, דהכל הצלים לאו לגופיה אחא, דמאי קמ"ל, אלא למידק מינה, הא בת"מ אין חיי הכל, דאפילו כשהזקין הוי מלך. וא"ת, היכא רמיזא דהכל הצלים דוקא בעם הארץ. י"ל כמ"ש בפר הדי, מה יחרון לאדם ככל עמלו [קהלת א' ג'], ודייקין מיניה, בעמלו אינו מועיל אצל מועיל הוא בעמלה של תורה. והכל הצלים דבק עם מה יחרון לאדם ככל עמלו. **אע"פ שהוא זקן מלך** כחמור, על דרך כי מלכים ימלוכו [משלי ח' ט"ו]. כמו שכל ימיו נקרא מלך כחמור, דכתיב ביה, ככל דרכיו משכיל וי' עמו [שמואל א' י"ח י"ד] שהלכה כמותו ככל מקום. וימדל"ק, וזקן המלך דוד, דייק דהמלך הנזכר כאן אינו תואר מלכות כפשוטו, כמ"ש, דוד מלך ישראל [משלי א' א'] נשאר דוכתי, אלא ענין מלכות תורה הוא. והמלך דוד, דהינו מלכותו העקרי, שחמורה היה, אע"פ שהוא זקן. וא"ת, מאי אע"פ דקאמר, והלא עיקר החכמה בזקנה, כמ"ש, זקני ת"מ כל זמן שמוקינין דעתן מתוספת עליהם, דכתיב, ביששים חכמה [איוב י"ב י"ב]. יש לומר, דהיכא דקפלה עליו זקנה טפי כדוד, דכתיב ביה, ויכסוהו צננדים ולא יחס לו [מלכים א' א' א'], לאו אדעתיה כולי האי, וזמנין דשבת תלמודו, כמ"ש, והכרו צוקן ששבת תלמודו מתחת אנטו [ברכות ח' ע"ב]. לה"ק, אע"פ שהוא זקן מלך:

קובץ פירושים

ואין לה צל (ר"ג): **בצלן של דבורים** מלחתי בספר זאת אמת בשם פרש"י דברי הימים, כצל כנפי הדבורים שיש להם כנפים ואין להם צל (מתנ"כ): **באיספקרפסטי** כלי שמשמים בו התינוקות הנקרא קיראלו' (שכ"ו): **באיספקרפסטי** תוך מיני נשמים, עין [בערוך] ערך אספרמק (רנ"מ): **בכיבין** ר"ל, כאב, כלומר, נמורסות ונשחין (רנ"מ): **בכיבין** נשחין ומורסא, כד"א, תמות שופרא כיבא [שבת ס"ב ע"ב] (מתנ"כ): **נדיים** בו' נוהם כמלהלל סוסים ומייסה את עצמו וספן לישא אשה (מתנ"כ): **משפר גרמיה** מתגאה ומסלסל בשערו (רנ"מ): **ובעי איתתא** רואה לישא אשה (רנ"מ): **בחמור** למשא, להביא טרף לצינו (רנ"מ): **בחמור** לעבוד ולמשא, להביא לחמו (מתנ"כ): **בקוף** מזוהם והולך כפוף (מתנ"כ): **אעפ"י שהוא זקן מלך** וסמכו וטעמו עמד בו (מתנ"כ):

בצלו של כותל בו' שנחשב שם כשעה חדה, ועין זה סוף סדרא קמא כפסוק מי יודע [קהלת ר' י"ב סימן א'] (מתנ"כ): **והלואי בצילו של כותל בו' והכוונה,** שלהיות האדם היותר דק ההרכבה, הוא יותר קל למות, כי אינו דומם שמתקיים זמן רב, וחסר, צל הכותל. ולא כלומה, שעם היותו יותר דק ההרכבה מהדומם, יתקיים זמן רב, עם שאינו כ"כ דומם. וי"ל, לא כללו של אילן אלא כלל עוף, שהחי האורי יותר דק ההרכבה, וממהר למות. וי"ל, שכל הכותל רמו למיתה ההשגחית, שסחירת הכותל על ידי מעשה בכוונה, וכל אילן רמו למיתה הטבעית, שינשות האילן כללות כח לפתוח (יפ"ת ב"ר פרשה צ"ו סימן ב' בד"ה והלואי): **ובטוליה וצ"ו** (שכ"ו): **ובטוליה** בו' וצלו עובר עמו (מתנ"כ): **בצלן של דבורים** פרש"י ו"ל כפירוש דברי הימים [א' כ"ט ט"ו], כצל כנפי הדבורה שיש להם כנפים

א ביפה תאר בראשית רבה פרשה צ"ו סימן ב' ד"ה והלואי כתיב, שידמהו לשל כותל ועוד: ב וכן הביאו לקמן ה' ר' סימן ב' ד"ה לאיזה קיר ושוב י"ב י' ס"א ד"ה הה"ד עין, מיהו לא מצאתי בתוספות שם דאירי בזה: ג הרכיב בו' פסוקים תחילתו איוב ח' ט' וסופו דברי הימים א' כ"ט ט"ו: ד בכת"י, כצין, וט"ס: ה לא מצאתי בספרי אלא ברש"י שם: ו מובא בערוך ערך סקפסט בשם הפסיקתא: ז עין גיטין ס"ב ע"א: ח בסנהדרין צ"ג ע"ב דריש לה מקרא אחר: ט גירסא זו לא מצאתי ועין שבת קנ"ב ע"א וסינים פ"ג מ"ו: י פירוש, עגלה:

ג **שבעה** הבלים בנגד ו' ימי בראשית שלפי שהנצח נהם נפסד קרי לכלהו הבלים, כי מה נצח נהם מכיון דהם נפסדים. ויתכן, שהכוונה בזה, מופת על אמתת הדוש העולם, שהפסד הדברים מופת על בטול הקדמות. לפי שהמאמין בקדמותו יהיה אפשרות הפסדו אלאו כדמות כל נמנע שיפול

בדמיון. לפי שהסבה המחיבת אלאו הקדמות, שהיא חשבו המסך המציאות כלו מהסבה הראשונה מחוייבת כהמשך האור מהשמש. ולזה, כל שנמצאת הסבה נמצא המסובב, היא המחייבת נלחיותו. עד שנשכיל זה טעם קצת לחשוב ששלמה ממאמיני הקדמות. שכאשר ראו כתובים מוריס על נלחיותו, כאומר, והארץ לעולם עומדת [קהלת א' ד'], חשבו שהוא מאמין שהוא בלתי מחודש, כמש"ה בח"צ פכ"ח. ואף שאין הענין כי איפשר שהוא נלחי עס היותו מחודש, כמש"ה שם ובפכ"ט, מ"מ אי אפשר לומר בהפך, שהוא קדמון אבל אינו נלחי. לכ"א ו' הבלים בנגד ו' ימי בראשית, על רמז הפסד מה שנלחיות בזה, כי מה נקח מופת על מציאות ו' ימי בראשית שנחשדו בזהם הדברים ולא היו קדמונים.

בראשון בראשית ברא אלי"ם את השמים והיו שבתים ממש בראשון, כשטת הרמזין [בראשית א' א'] אשר כתבתי בצאורי לז"ר פ"ג [סימן א' ד"ה ר"י ארז], כמ"ש [במדרש שם], העולם נברא תחלה ואח"כ האור. **ובתיב** כי שמים כעשן נמלחו, ונגלו כספר השמים, והארץ לעולם עומדת [שם], ויבא ארץ ראייה מכמה כתובים, דהיינו, והארץ לעולם עומדת [שם], ויבא ארץ על מכוניה כל תמונת עולם ועד [תהלים ק"ד ה'], וכן, ויעמידם לעד לעולם [שם קמ"ח ר'], וזולתם. ובפכ"ט מח"ב פירש הכתובים המורים על הפסדו, כגון, כי שמים כעשן נמלחו, ונגלו כספר השמים, ודומיהם, על המשל מפלת המלכים העצומים, שהפכו שמיים על ארסם, וכאלו חרצ העולם אלסם. אין דעת המון חז"ל כן, אלא דברים כפשוטן, שישתנו מעשי בראשית בראשון ית', כנראה מפשט אגדתו, וכן בכמה דוכתי. ולא עוד אלא שצמיקוני פתלתנו² אנו אומרים, בטרם שהקים וארקיס נמחשו ה' מלך, והארץ כנגד תבלה ושמים כעשן נמלחו ה' ימלוח, נראה הדבר כפשוטו שלעמיד תהיה הפסד בשמים ובארץ. וכן אומר שיתא אלפי שני היו עלמא ותד חריב [ראש השנה ל"א ע"א]. ומהכתובים המורים על נלחיותו ל"ק לרז"ל, דהתם בטבעו של עולם מדבר, שהם קיימים לעולם ואין בזה הפסד, כי ה' בראש על אופן שהיו חיים קיימים ונלחיים, אבל בראשון ית' יפסדו לעמיד. וזה ע"ד פלא, כמו שהרצ מודה בפרק הנזכר, שצעת הנסים יקרה שני והפסד בפרטי המציאות על כל המופת.

בשני ימי רקיע והיו שמים, כדכתיב, ויקרא אלי"ם לרקיע שמים [בראשית א' ח']. והשמים הנזכר תחלה הם שמים העליונים. ומשמע ליה דשמים כעשן נמלחו הינו הנזכר ביום א', מדנקט בהדיהו ארץ. ונגלו כספר השמים הינו גרמי הגלגלים שבהם הכוכבים והמולות, כדכתיב התם, ונמקו כל זכא השמים [ישעיה ל"ד ד']. ועיין בזה שכתבתי בצאורי במקום הרמז [בראשית רבה פ"ד סימן א' ד"ה ונעשו].

בשלישי יקו המים בו' בילקוט [קהלת רמז תתקס"ו] גרים, בשלישי מדשא הארץ דשא [בראשית א' י"א], וכתיב, וכל עשנס אוביש [ישעיה מ"ב ט"ו]. **ובתיב** והחרים ה' את לשון ים מצרים לא מייתי מקריעת ים סוף וכריעת מי הירדן שהיו לשעה, אבל הכא משמע שישאר כן לעולם. **ובתיב** וחפרה הלבנה דס"ל דהינו כפשוטו, שלא כמש"ה [ח"ב פכ"ט] שהוא משל בעלמא על אצוד מלכות סתריצ כדלעיל [בר"ה וכתבין]. וא"ת, והא כתיב ואור החמה יהיה שבעמים [ישעיה ל' כ"ו], כבר תירלו בפ"ו

דפסחים [ס"ח ע"א], כאן לימות המשיח כאן לעוה"ב. **בשבת** מאי אית לך לבימר הרי לא נברא בו כלום דלימא הבל על הפסדו, כדלמ' בו' הימים. ומשני, הא איכא נמי פסידא ביום השבת, דמחלליה מות יומת, וכנגד זה שייך לומר הבל גס על שבת. ואם דעתך לומר, דלא דמי, דשאר הבלים כנגד ו' הימים נחא, לפי שנפסדים הנבראים בו, אבל מיתת המחלל יום השבת לא היו פסידא דשבת, דכרעה, זה חזק לשבת שמחללו יומת. י"ל, דמשום דשבת בלא מנוחה, וה"ל כאלו נבראת בו, שצו"ה, ויכל אלי"ם ביום השביעי [בראשית ב' ב'], כדלמא בצ"ר [פ"י סימן י"ב], בהמלא מחלליה הוי בטול ענין השבת שהיא המנוחה.

הדא אומר בו' כלומר, אע"ג דנכלל שבת בהדי שאר ימי הנבראה במאמר ו' הבלים, מ"מ לא דמי להו לגמרי. דקרא דאמרן הינו במוד, אבל בשוגג יס לו כפרה בקרבן. ומטעם זה שובת השבת משאר הימים שניתנה בו כפרה, ולכן נאמר עליו שיר. זה אין צורך לו בנאן, אלא בשוחר טוב [מזמור צ"ב] לענין מזמור שיר ליום השבת דקאי עליה התם. אלא דליידי דקאמר הכא דנמוזד שייך שבת לשאר ימים לענין ו' הבלים, מייתי להא נמי הכא. **ה"ג** כיון שראה אדם שבחו של שבת שהמביא קרבן מתכפר לו התחיל שורר עליה שיר ומזמור.

אדם הא' אמרו עיין בזה שכתבתי בצאורי בצ"ר סוף פכ"צ [סימן כ"ח]:

קובץ פירושים

ובכמה דוכתי, שאדם הא' אמרו, שנברא בע"ש ונכנס לשבת מיד ונמחל עינו. ולכ"א כאן, דתריבו איתנהו, שאדם הא' אמרו, ונשתכח מדורו וחדשו מרע"ה על שמו. ר"ל, חדשו עליו, אעפ"י שלא הזכיר שמו. ואעפ"י שלא יהיה, יום השבת, שבת ממש, אלא לשון תשובה, דורש השבת מלשון תשובה [יפ"ת צ"ר פרשה כ"ב סימן כ"ח ד"ה המזמור]. ור"ל, שאמר מזמור על יום קבלת התשובה. ואומרו טוב להודות לה' [תהלים צ"ב ב'], כלומר, להודות ולהתודות על החטא, יאות מאמרו, שידע מעלת התשובה מקיין. וא"ת, ואימא קין אמרו. י"ל, דבשלמא אדם ידענהו שעל ידו נאמר ספר תלים משאר דוכתי, כגון, גלמו ראו עיניך בו [שם קל"ט ט"ז], ולי מה יקרו בו' [שם י"ז], אבל קין רשע היה, ומן הסתם אין לנו לומר דקאמר מזמור. ואפשר, דגמרא גמירי לה [יפ"ת שם ד"ה ואמר]: **ה"ג** **אדם** הראשון אמרו בו' וסיוס המאמר עיין בצ"ר סוף פרשה כ"ב [סימן י"ג] [מתנ"י]: **אמרו** צ"ל עוד, ונשתכח מדורו, וכל משה וחדשו על שמו [רי"ג]:

בנגד ימי צ"ל, כנגד ו' ימי (א"ה): בנגד שבעה ימי בראשית גר' [מתנ"י]: **בי** שמים בו' הרי שסופן להכל ולכליון [מתנ"י]: **בשבת** צ"ל עוד, לא נברא כלום [רי"ג]: **מאי** אית לך לבימר כלומר, הלא לא נברא בו כלום, ואינו אלא קדושה ומנוחה. ומשני, מכל מקום כתיב על המחלל, מות יומת, וכן הוא בשוחר טוב [מזמור צ"ב פסוק ב'] בהדיא [מתנ"י]: **הדא** אומר צ"ל, הדא דאת אמר (א"ה): **שראה** אדם אדם הראשון [מתנ"י]: **ה"ג** שבחו של שבת שהמביא בו' עד עליה להקב"ה ומזמור ועיין בצ"ר פרשה כ"ב [סימן י"ג] [מתנ"י]: **של** הקב"ה צ"ל, של שבת [רי"ג]: **בורר** צ"ל, שורר (א"ה): **אמר** ר' לוי אדם הראשון אמרו בפ"ק דצ"צ [י"ד ע"ב] אמרו, שע"י י' זקנים נאמר ספר תלים, ומהם אדם הא' ומשה. ואמר, שמתפילה למשה [תהלים צ'] עד י"א מזמורים שחור ואמר לדוד מזמור [שם ק"א], משה אמרן. ואמנם, מזמור שיר ליום השבת שהוא כמין הי"א הנזכרים, הסכימו בשוחר טוב [מזמור צ"ב אות ג'] ובפכ"א [פרק י"ט]

א בדפוס וילנא גרסינן, עליה להקב"ה שבח ומזמור: ב אפשר צ"ל, הענין כן כי: ג בפזמון המתחיל ה' מלך. פיוט זה נאמר בסליחות לחדש אלול כמנהג הספרדים, ונמצא בעוד מקומות וע"פ רוב במחזורי ספר [ובסידור נוסח ספרד שנת רפ"ד נמצא בתקן סליחות דף רע"ה ע"ב]:

א דברים טמין לצד מינות אפילו למאי דס"ד מעיקרא, דאפילו בעמלה של תורה קאמר, ל"ק שדבריו מינות ממש, כיון דל"ק אף בעמל תורה בפירוש, אלא דמשמע מיניה, ומשום הכי מטין לצד מינות, קרי כל חכמתו של שלמה וא"ת מאי קאמר, משום חכמתו של שלמה,

דאם דבריו מטין לצד מינות אפילו היה קל שנקלים לא יאחזו לו דברים אלו. י"ל דה"ק, משום דאי בעמל בעלמא דוקא קאמר, קש' מאי קמל"ן חכם שכמותו, כי הכל יודעים שאין יתרון לאדם בכל עמל דעלמא, להכי ס"ד דאף בעמלה של תורה קאמר. ומשני, דלדבריה היא גופא אחא לאשמעינן, דדוקא בעמל דעלמא אינו מועיל אבל בעמלה של תורה מועיל. ובעל ידי משה בפירוש קהלת [סוף פרשה א'] הוקשה לו, היכי אסקי דעמיהו לומר אף בעמלה של תורה, כיון דקאמר עמלו דוקא. ואי אסקי דעמיהו דככלל עמלו עמל תורה נמי, היכי ניחא להו דתו הכי, משום עמלו דמשמע דמשמע עמל תורה. ועוד, היכי אימעיט עמל תורה מבעמלו, מכיון דתורה נמי עמלו היא, כדנתן, ובתורה אחא עמל [אבות פ"ו

מ"ד], ולדבריה זו היא עיקר עמלו. ולתוך זה יא' ממחילת אמתת פירוש האגדה, ואין צורך להשיב עליו. ולענין קושיותיו היל"ל דנחלא מיתרצה חכמתה. מפני שהתורה מכלל עמל האדם ועיקר עמלו, אס"ד דאיתא בכלל עמלו. ובטוב העיון ראו, דמדהל"ל, עמל, דכיל כל מיני עמל, וקאמר עמלו, משמע דוקא המיוחד לו. והינו עמל הגופני המיוחד לו מזד מה שהוא אדם שנברא מאדמה, לא עמל התורה המיוחד לו מזד היותו מלאך בשכלו. ולפי מה שכתבתי ניחא טפי, דמעיקרא לא דייקי מבעמלו דדוקא בעמל דעלמא מיירי, משום דהוה ק"ל א"כ מאי קמל"ן. ושזו יהי דעמיהו לקיומי דיוקא דעמלו, דלמעוטי של תורה אחא, ודיוקא הוא דאחא לאשמעינן.

ה"ג לא אמר בכל עמל אלא בכל עמלו בכל עמלו אינו מועיל אבל מועיל הוא בעמלה של תורה.

שאמר שמה בחור בילדותיך קשה, בשלמא בקרא דככל עמלו טעו לכאורה שלא לדקדק בדיוקא דעמלו מטעמא דכתיבנא, אבל הכא איך טעו לחשוב דבריו מטיס לצד מינות, מכיון דסיפיה ודע כי על כל אלה כו', וכי מעיקרא לא שפילו אסיפיה דקרא. ועוד, אי ס"ד דלקושטא דמילתא קאמר שמה בחור בילדותך, מאי נטין לצד מינות דקאמר, והלא מינות גמורה היא. ועוד, מאי זו חכמתו של שלמה דקאמר, דאפילו לקל שנקלים לא יאחזו לומר כן. ומורי מוהר"ר יצחק ר' לב ז"ל חירק, שלכאורה אע"פ שראו סיפיה דקרא סברו דלאקולי קאחי ולומר, כיום שמחה היה בטוב, שה' ידינהו כי רחום וחנון הוא. על דרך, מלפניך משפטי יא' [תהלים י"ב ב'], ולא ע"י מלאך, לפי שעיניך תחזינה משרים [שם], ותעבור על פשע. ומ"מ זה נטתה קצת לצד מינות, לפי שהוא מיקל בעונשין, וזה שלא כדעת התורניים. וא"ת שדבר כפי החכמים, ליחא, שדרך החכמים להכביל עיני עוה"ו, ושלא לשמות בשמחתו. וז"ש, וכי זו היא חכמתו של שלמה. ושזו דקדקו לישינה דקאמר, ודע כי על כל אלה, דמדקאמר, כל, משמע שזא להחמיר ולא להקל. ועוד חירק, דנהי דשלמה

אדעתא דסיפא כתב רישא, אלא דמ"מ כיון דנקט לשון חיוב, דקאמר, שמה בחור, ול"ק בלשון שלילה, אל תשמח, נראה נטתה קצת לצד מינות, דודאי לעשות עיקר משום דבר קאמר לה בלשון חיוב. וא"ת שדרך לדבר כן בלשון לעג, כלומר, עשה כן ולנסוף תפרע הכל, בשלמא אי הוה הדיוט ניחא, אבל חכם שכמותו לא יכון לדבר ככה"ג, דלא ליחו למטעי בדבריו, כאומר, חכמים הזהרו בדבריהם [אבות פ"א מ"א].

ושזו דקדקו בסיפיה דקאמר, כל, וכל אחא לרבויו אפילו דברים המותרים, על דרך, קדש עמך במותר לך [יבמות כ' ע"א]. וא"כ, לכן אמר בלשון חיוב, כלומר, אמת שראוי שתשמח במותר לך, ועכ"ז גם כזה קדש עמך, כי דע שעל כל אלה. ולי יראה, דמדקאמר בלשון חיוב ומדל"ק כל אשר בכתך לעשות עשה דקאמר בקרא אחרת [קהלת ט' י'], משמע דלאו במעשה עבירה קמיירי אלא בדברי קלות ושמחה המרגילים לעבירה בלבד. ולפוס ריהטא היה נראה שדעתו לומר, שמאחר ששכר מי שזא עבירה לידו ופורש גדול מאד, טוב לאדם להרגיל עצמו בדברי שמחות ולהביא עצמו

קרוב להרגל עבירה כדי לפרוש אח"כ ולזכות. מה שאין כן המתרחק מהשמחה והסתכלות העריות וכיוצא, שלא יהיה שכרו כ"כ גדול. וכדרך שאמר בפ"ק דע"ז [י"ז ע"ב], ניחא אפיסתא דעבירה דניכוף ירין. וה"ק, שמה בחור בילדותך, לשמות כפי טבעך, והלך דרכי לבך, שהוא מקום העבירה, ובמראה עיניך, שהוא הסתכלות העריות, וכיוצא. ואמנם, דע כי על הכל יש דין וחשבון, ולכן הזהר פן תכשל בעבירה ממש, אלא הנזר בצואה לידך. וז"ש בסמוך, כי הילדות והשחרות הכל [קהלת י"א י'] חכור את בוראך בימי בחורותיך [שם י"ב א']. ומ"מ קרי לה דברים מטיס לצד מינות, כי זה דרך להכשיל בני האדם. כי לא יוכל לעמוד במשעול הנסיון הזה אלא מי שלבו בריא אולם בפרישות החטא, ולכן אין לפתוח פתח הסכנה בפני ההמון. וז"ש, וכי זו היא חכמתו של שלמה, שאף שדרך זה טוב לשרידים אשר ה' קורא, הי"ל לראות כי רוב בני אדם יכשלו בדרך זה, ולא הי"ל לתת מכשול לפנייהם. והי"ל לראות במ"ש מרע"ה, ולא תחורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, שהוא היסוד דעת ממששנת העבירה והעצרת העינים מלהסתכל בה. אמנם כשדקדקו באומרו, ודע כי על כל אלה כו', דל"ק, ודע כי יציאך אלי"ם במשפט, נראה שר"ל, שעל כל אלה הטכרים, דהינו, שמה בחור כו' והלך דרכי לבך כו', יהיה משפט, אע"פ שאין עבירה ממש, מ"מ יש לו ליתן דין עליהם. וא"כ, אומרו שמה בחור כו' בלשון חיוב ומה שלא הזכיר ענין עבירה הוא לומר, שאף שאין כאן עבירה ממש לכאורה יראה שמותר או מזהו לילך בה, מ"מ עתיד ליתן את הדין עליהם. ויחקק, דפירוש והלך דרכי לבך הינו בעיון הפלוסופי ודברי מינות, והינו, ובמראה עיניך, והוא העיון בטבעיות הלכות מהמחשבות. ולפוס ריהטא חשבו שנותן רשות לעיין בדברים אלו לחודי בעלמא, רק שיהיה שלא יפתה לבבו לסור מהמחשבות. וז"ל, ודע כי על כל אלה כו', כי לעולם יזכור כי יש דין והשגחה אלהית בעולם, שלא כטעות ההולכים אחרי העיונים ההם. ולז"ל, שהם נטיס לצד מינות, מאחר שנותן רשות לעיין בהם. וזה הפך הדין, וכמ"ש, ואל

קובץ פירושים

בעמלו בעמלו אינו כו' (מתנ"כ): צ"ל לא אמר בכל עמל אלא בכל עמלו בכל עמלו אינו עמל וכו' (א"ח): לא אמר בכל עמל גרידני (רנ"מ): הותרה הרצועה כו' וכי הותר קשר הדם, שאין דין להעניש על זה (רנ"מ)

מה יתרון לאדם רוב מאמרים של כאן תמצא פרשת אמור פרשת העומר [ויקרא רבה פרשה כ"ח סימנים א' עד ג'] (רנ"מ ב'): לצד לצד מינות, והסופר שהשמיט מין ממנו, ועיין כל זה באר היטב ויקרא רבה פרשה כ"ח [סימן א'] (מתנ"כ): ה"ג ואמרו לא אמר בכל עמל אלא

א בדפוס שכ"ו חסר תיבת המינות וכו' להמו חסר מחמת אימת הצנזור. ועיין מתנ"כ: ב אולי צ"ל. השמיט:

תקרב אל פתח ביתה [משלי ה' ח'], ואז"ל [ע"ז י"ז ע"א], זו מינות. ח"ש, משה אמר ולא תתורו אחרי לבבכם, שאז"ל [ברכות י"ב ע"ב] זו מינות. אמנם כשדקדקו אמרו, ודע כי על כל אלה, דקאי אענינים הנזכרים כדפירשתי, אמר שיפה אמר, שכוונתו היא בהפך, כי ההולך בדרכי מינות כלל יענש.

ה"ג תחת השמש אין לו ואוצר לו למעלה מהשמש.

תחת השמש אין לו למעלה מהשמש יש לו ז"ע, מה בין זה לדר' חלפיי. וי"ל, דלר' חלפיי תחת השמש קאי איתרון, ויראה, דתחת השמש דהינו בעוה"ז אין יתרון, אבל למעלה מן השמש יש לו אוצר משכר עמלו. ולר' יודן תחת השמש קאי אעמלו, ויראה, שנעמל של תחת השמש, דהינו מילי דעלמא, אין לו יתרון, אבל במילי דשמיא שהן למעלה מהשמש יש יתרון בעמלם. וכן פרש"י בפ"ג דשבת [ל' ע"ב] כמ"ש, תחת השמש הוא דאין לו קודם השמש יש לו, קודם השמש אם יעמול תמורה דקדמה לשמש יש יתרון.

וע"ד דרש י"ל, שכוונת ר' יודן שאין יתרון השלם בהצלחות אשר הם ע"פ המזל. וזהו תחת השמש, כי גם שאין שלמים מוצלחים בסיוע מזלם, ובמה יודע כת השלם.

אמנם יתרונו בהצלחות שהן למעלה מהמזל, והינו למעלה מהשמש. ר' לוי ורבנן לפרש תחת השמש קאמו. ור' לוי אמר דאחי למימר, דכל מה שהבריות עושין מזות ומ"ט היה די בשכרן מה שה' מזרית להם אורה, שהיא טובה כוללת שא"ל לעשות דבר וזלמו. או שפיר, מה שהוציא מהאין אל המציאות, שזה ענין זריחת האור בכמה מדרשים, כדכתי' בצאורי לז"ר פ"ג [סימן ג' בד"ה האורה]. והכוונה, כי כל מה שיזכה האדם בשכר המזות חסד הוא שעושה ה' להם, כי שכרן כבר אכלוהו כמה שהזרית להם אורה. וקרא ה"פ, מה יתרון יקוה האדם בכל עמלו, מאחר שכל שיעמול הוא תמורת השמש שה' הזרית לו, שכבר הוא חייב לעשותן חלף מה שהקדימהו ה' בהזרחת השמש. ורבנן אמרי, דאחא למימר שהיה די בשכר המזות מה שזרית פניהם כגלגל חמה, והינו תחת השמש דקרא. ומה שיוסיף ה' בשכרן יותר מזה, חסד הוא שיעשה להם. ולא ס"ל דדי כמה שמזרית להם אורה, כי כפי מעלת המזות ראוי לשכר גדול מזה. ויתכן דלא פליגי, דר' לוי מירי בסתמא דלינשי ורבנן מיירו בצדיקים גמורים שראוים ליותר שכר, והינו דר' לוי נקט בריות ורבנן נקטי צדיקים.

וע"ד דרש י"ל, דר' לוי מירי בעושים שלא לשמה, שאין ראוי בשכרן שיהיה ה' משדד המזל בעבורן, אלא ילניחו ע"פ הטבע. ורבנן מיירו בעושים לשמה, שה' משדד המזל בעבורם. וכמ"ש בעל העקידה [שער נ"ט] בהא דאמרין בפסחים [ג' ע"ב], כתיב, כי גדול עד שמים חסדך [תהלים נ"ז י"א], וכתיב, כי גדול מעל שמים חסדך [שם ק"ח ה'], ל"ק כאן לעושים לשמה כאן לעושים שלא לשמה. ולו"א, ר' לוי שמזרית להם השמש שהוא אור ההצלחה ע"פ המזל,

בשם רבי חלפיי תחת השמש ואוצר לו למעלה מהשמש אמר רבי יודן תחת השמש אין לו למעלה מן השמש יש לו רבי לוי ורבנן רבי לוי אמר מה הנאה יש לבריות אשר מסגלות במצות ובמעשים טובים שאני מזרית עליהם אורה ורבנן אמרי מה הנאה יש אל הצדיקים שמסגלין במצות ובמעשים טובים דין שאני עתיד לחדש פניהם כגלגל חמה דכתיב ואזהביו כצאת השמש בגבורתו [שופטים ה' ל"א].

ב אמר רבי ינאי בנוהג שבעולם אדם לוקח לימרא של בשר כמה צער וכמה יגיע רואה עד שיבשלנה ואני משיב לך רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים וטללים ומגדל צמחין ומבשלן ועורך שולחן בפני כל אחד ואחד ונותן כל צרכיו לכל אחד ואחד ולכל גויה וגויה כדי מחסורה ואין אתם מביאין לי את העומר אמר רבי פנחס בנוהג שבעולם אדם מכבס כסותו בימות הגשמים כמה צער וכמה יגיע רואה עד שגנבה ואני משיב לך רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים וטללים ומגדל צמחים ומכבסן ומבשלן ומגנבן ועורך שולחן בפני כל אחד ואחד ונותן כל צרכיו

ורבנן אמרי שמזרית פניהם כגלגל חמה שהם תשובים כמותו, ולכן לא יהיו תחת הוראתו. ובדרושי על מנחת ס"ח בתחלת ספ' יפה עינים² פירשתי בהא דר' לוי ורבנן ור' חלפיי ור' יודן דלעיל, שמכרו ד' דעות כנגד ד' בחינות שנעבורן יושג שכר נאחי במעשים ומינים, תראנו משם.

מזריח עליהם אורה ציורקא רבה [פרשה כ"ח סימן א'] יליף לה מחזרת השמש וכל השמש [קהלת א' ה'] דנמריה, ושם פירשתי. לחדש פניהם כג"ח כדאיתא ציורקא רבה פ"ל [סימן ב']:

ב בנוהג שבעולם בו' דריש מה יתרון לאדם בהצ"ה, כדדריש לקמן [ב' כ"א סימן ב'], כי יש אדם שעמלו, בהצ"ה. ויראה, מה יתרון ושכר אנו נותנין לה' בכל מעשיו בתבואות, שאין נותנין רק העומר שהוא שכר ציול הפירות. ח"א, תחת השמש, שע"י מתכשלות. ולו"א, שכנגד זה כמה מעלות טובות למקום עלינו. כי כמה יגיעות יגע האדם בצול לטירה של בשר, והצ"ה עושה מזולת זה כמה טובות, דהינו משיב רוחות. ואם פירוש אדם כפשוטו, יראה, מה יתרון ושכר לאדם, כלומר, מה שכר הוא נותן בכל עמלו וקרבנו שמציא לפני ה' בשכר השמש שמוציא

לצול הפירות, שאינו נותן לו רק העומר שהוא מעט מוער. ואין אתם מביאים לי את העומר בתמי', דכיון דאינכם פורעין לי ד"א זולת זה, ראוי להביאו עכ"פ. וציורקא רבה [פכ"ח סימן א'] גרסינן, ואין נותנין לו אלא שכר העומר. וא"ת, מאי שנא עומר דחשיב שכר על זה טפי מבכורים ותרומה ומעשר. י"ל, משום דמקיימים בו מזות קלי, כדאמ' ציורקא רבה [שם סימן ב'], כי זה כנגד חוס השמש בצול הפירות. ואין אתם מביאין לי העומר בשכר, כדפירשתי [בד"ה בנוהג שבעולם]. ואע"פ שאין כאן שכר ממנו, כי מה ערך לנתינת האדם אלל חסדי ה'. ועוד, כי משלו אנו נותנין לו. ועוד, מה בצע אללו במתנותיו. מ"מ על דרך ההפלגה קאמר, שאפילו תחשב נתינתו אללו בשכר, מכיון דכהנים משלחן גבוה קוצו וה"ל כאלו ה' מקבל מידנו, מ"מ אין כאן רק שכר העומר. א"ר פנחס בו' משום דר' ינאי קאמר דעומר הוא שכר בשול הפירות, ומפרש דה קרא דמה יתרון לאדם כדלעיל [בד"ה בנוהג שבעולם], אחא ר' פנחס לומר דלא הוא אלא שכר הרוח שזורה בה, משום דעומר היה נשטט בעזרה כדי שמהא הרוח מנשבת בו. ומפרש דהכי קרא דמה יתרון לו שיעמול לרוח. ולהכי מיימי דר' אבין דקאמר כמה צער וכמה יגיע רואין עד שמציאין העומר, לומר, שכל העמל הזה אינו מספיק אלא לשכר הרוח. אלא שהפסיק המדרש בדברי ר' ברכיה ור' יהושע דסכנין שנתנו טעם למזות העומר משום טעימת התבשיל או שכר שימור, אידי דמיימי דר' ינאי ודר' פינחס שאמ' שהוא שכר בשול או שכר הרוח. ושזי חזר והביא דר' אבא מסכים לדר' פנחס.

קובץ פירושים

העמל תחת השמש. ולר' יודן, מה, הוא כפשוטו. כלומר, אין לו יתרון תחת השמש, אבל יש לו יתרון למעלה מן השמש (רנב"מ): ה"ג ובמעשים טובים דין שאני בו' (מתנ"כ): אורה אור השמש, וזהו תחת השמש. כל עמלו שהוא עמל הוא תמורת מה שאני מזרית לו אור השמש בכל יום תמיד (מתנ"כ): ואין אתם מביאין בו' היינו מעין שאני מזרית להם את האורה האמור למעלה [ס"א] (רנב"מ):

א בעו"ז שם דרשו דרשה זה מהרחק מעליה דרכך שבתחילת פסוק זה [משלי ה' ח']: ב וביפה עינים הנדפס דרוש זה בא בסוף הספר דף קס"ה טור ב':

פסמורד אגא צויק"ר [פכ"ח סימן ג'] גרסינן, מגרסין אגא, ופיר', מבשל ועושה מטעמים. ויראה דס"ל, דטעם מצות העומר כדי שיחברו התבואות ע"י מעשה זה הנעשה לעבודת ה'. וכמ"ש בפ"ק דר"ה [ט"ז ע"א], תניא ר' יהודה אומר משום רבי עקיבא, מפני מה אמרה תורה הביאו עומר

בפסח. מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הכ"ה, הביאו לפני והביאו עומר" בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה, הביאו שמי הלחם בעצרת. מפני שעצרת כו'. ויראה, שהכוונה, שע"י המצוה הנעשית בזמן יציאת כלל, לפי שיש צו תכלית לעבודת ה', וכל חלק וחלק ראוי לזה. עד"ש בבבלי [כ"א ע"א] גבי קומתא דבי חילא, דאמרין, הואיל וכל ריפתא וריפתא חי ליה. והטעם יפנה לתכלית עבודת ה', שהמצות חקים שנחקקו בהם שמים וארץ. ולו"א כאלו, שכשם שהמבשל צריך לטעום מהתבשיל לידע

זכרו, כן צריך שיטעמו מהפירות לעבודת ה', כדי שיהיה נזקק לזכרם ולהשגיח בהם אם צריכים מעט או יספיק בעל. כמו שבבבליא בזה יטעמו למבשל כדי שיעשה בשולו כראוי, והנהיג ה' בזה מנהג דרך ארץ.

בנמורד אגא פירוש שומר. ויראה, שהכוונה בזה, היות טעם מצות העומר להכיר שהכל מיד ה' דכתיב' ציפה עינים ח"כ פרשת העומר, ולזה בקש ה' שיתנו לו חלק מתבואתם כנותנים שכר על פעולתו כעבד לאדונו. אלא שנתחמד להם שלא לבקש כנגד עיקר מעשיו אלא כנגד השימור, שהוא התסד היותר קטן. ולזה נתפייס בעומר שהוא דבר מועט והיה בזמן שהתבואה צריכה שימור, כדאמ', שזועות חקות קציר ישמור לנו, וכדמפרש ר' אלעזר בסמוך.

הא חייבא כנגד הרשעים מדבר. וקאמר הא רשיעא, מעתה אינך צריך לי, כלומר, אחר שהורדתי לך גשמים בעתם שאת שוב אינך צריך לי ליתן. וה"פ דקרא, דכתיב, הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שזועות חקות קציר ישמור לנו [ירמיה ה' כ"ד]. כי לא אמרו, אף שלא ירא את ה' מאחר שכבר נתן כל מה שצריך מגשם יורה ומלקוש בעתו ומעכשו אין צורך לגשמים, מ"מ צריך לירא מפניו כדי שישמור שזועות חקות קציר. והינו ו' שזועות שצין פסח לעצרת שהן זמן הקציר, שישמרם מרוחות רעות וטללים רעים, דאל"כ תפסד התבואה, ומה נצט' בגשמים שירדו בעתם. וזה מהפלגת המוסר, שאפילו יצויר שלא יירא מפניו מפני הגשמים, יש לירא מפני שזועות חקות קציר. כל שכן השתא דיש לירא על הכל, שאף שכבר נתן הגשמים בשנה זו, יש לירא מפני השנים הבאות. וצויק"ר [פכ"ח סימן ג'] גרסינן במקום הא חייבא, הא יהיבת לכון כולא.

לכל אחד ואחד ולכל גויה וגויה כדי מחסורה ואין אתם מביאין לי את העומר אמר רבי ברכיה פסמורד אגא ולית את מטעם לי מתבשילי דאידע מהו צריך רבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי אמר סנמורד אגא ולית את יהיב לי מסנמורתי אמר רבי אלעזר כתיב ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' וגו' [ירמיה ה' כ"ד] הא חייבא מן כדון לית את צריכה לי תלמוד לומר שזועות חקות קציר ישמור לנו [שם] ישמור לנו משרב ישמור לנו מהטללים רעים והוא שדוד אומר גשם נדרבות תניף אלהים [תהלים ס"ח י'] אם גשם היא צריכה אם טללים היא צריכה תניף אלהים התיבון ליה והכתיב שבע שבתות תמימות תהיינה [ויקרא כ"ג ט"ו] אימתי בזמן שזושמרות ישוע ושכניה באות בהן א"ר אבא בא וראה

והוא שדוד אומר מייתי ראה למ"ש שה' משגיח במטר וטל מה צריך, לפי שהוא כמבשל המכין מטעמים שלא יתן מלח ותבלין אלא כפי הצורך, ממ"ש, גשם נדרבות כו', שפירו', אם גשם היא צריכה כו'. וקאמ', נחלקך ונלאה אתה כוננת [תהלים ס"ח י'], משמע שלהיות המכין טובות, וכן מ"ש אח"כ, תכין בטובתך [שם י"א], לכן הוא מה שמשגיח אם גשם היא צריכה. וטעם הזכרת שם דוד לפי דרכנו שלהיות לו שייכות בדבר מזכיר שמו, י"ל, שלהיות דוד מבקש תפלה על הגשמים, על הרעב שהיה בימיו שנה אחר שנה, לכ"ה, גשם נדרבות תניף אלי"ם.

אם גשם היא צריכה נדרבות גרסינן צויק"ר [פכ"ח סימן ג']. ופירוש, בנדבה ורזון מאתו ית'. אבל לטל אין צריך נדבה, שנטעב העולם שירד הטל ועולם אינו פוסק, כמ"ש בפ"ק דתעניות [ג' ע"א]. ולו"א כו', תניף אלי"ם, כי במדת הדין יבא. ולזה החזק לומר דאטל קאי אע"פ שלא נזכר בהדיא, מפני שאלי"ם דהוי מדת הדין סותר למ"ש, נדרבות. והרמז לטל בתניף, שהוא מה שדרכו להניף ולהניע תמיד.

התיבון ליה והכתיב ט"ס הוא, ול"ל, תני ר' חייא שבע שבתות תמימות תהיינה אימתי כו', כדאיתא צויק"ר [פכ"ח סימן ג'], ומקמי הא דהוא שדוד אומר כו' גרסינן לה. וצויק"ר [שם] נתר הא דקאמר ישמור לנו מרוחות ומטללים רעים גרסינן, ואימתי באלו שבע שבתות שצין פסח לעצרת, והדר מייתי הא דר' חייא. **אימתי** בזמן כו' צויק"ר [שם] גרסינן, אימתי הן תמימות, בזמן שישאל עושין רצונו של מקום. והינו כשמקיימים מצות העומר והספירה בשבתות אלו, אז תהיינה תמימות ונקיות מרוחות רעים וטללים רעים. ולהכי מייתי דר' חייא, לראיה שיש לירא שזועות אלו מהפסד התבואות, שהסנה מצייה בהן, מדחלי הצלתן בקיום מצות ה'. וזה מסכים למ"ש שזועות חקות קציר ישמור לנו. ולפוס מדרשנו דריש שבתות תמימות, שהיינה תמימות, דהינו עשויות כסדרן בענין משמרות הכהונה, שהיה משמר א' בכל שבת ושבת. ולפי נסחא זו היו משמרות ישוע ושכניה, דהינו משמר ט' וי', באות בתוך ו' שבתות אלו לפי סדרן. אבל בילקוט [ויקרא רמז תרמ"ג] גרסינן, בזמן שאין משמרות ישוע ושכניה באות ביניהן. ונראה שהיא הנסחא הנכונה, כי כשנמנה התחלת המשמרות מתחלת ניסן אין משמרות ישוע ושכניה בין ו' שבתות אלו. **אימתי** בזמן כו' אע"ג דתמימות תהיינה אינטריך למימר שמתחיל המונה מנערב, כדאיתא במנחות פרק ר' ישמעאל [ס"ו ע"א], דריש ליה ר' חייא ע"ד הדרש להך מילתא.

קובץ פירוש

וה"ג צויקרא רבה [שם] וזכרונ [סימן רצ"ה] [מתנ"ס]: בזמן שמשמרות וכו' באמור רבה [שם] בפרשת העומר כתוב, בזמן שישאל עושין רצונו של מקום והכל יוצא לענין אחד (א"ה): ה"ג הרוקח בהלכות עומר סימן רצ"ה בזמן שאין ישוע ושכניה ביניהם ופירש הוא וז"ל זה לשונו, פירוש, כשנא ראש חדש ניסן בשבת, יבא פסח בשבת, ויתחילו בסקפור ממוצאי שבת, ואז הן השבתות תמימות כמשמט ימי בראשית. ולסימן נקט, ישוע ושכניה. כ"ד משמרות היו מתחדשות בכל שבת, וישוע תשיעי ושכניה עשירי. בשבת ר"ח ניסן, יהויריב ראש משמרות, שבת שני, ידעיה, שבת של פסח, כל המשמרות שוות. ששה שבתות עד שבת שלפני עצרת, ובהן נכנסו ששה משמרות, חרים, שעורים, מלכיה, ממין, הקזן, אביה. שבת שלמחרת עצרת, ישוע, ולא יעבוד עד לאחר עצרת, הרי אין ישוע ושכניה בין פסח לעצרת. ואם יבאו ישוע בין פסח לעצרת לא יהיו תמימות השבתות כמו ימי בראשית, כי יש למנות מג' עד ג' או מה' עד ה', ויכנסו ישוע ושכניה לפני עצרת. שהרי שבת שלפני ניסן היא יהויריב, והיו שני שבתות לפני הפסח, והיו ידעיה, חרים. ובשבת שבתוך הפסח שעורים, ויעבד אחר הפסח עד השבת לאחר הפסח. והיו שבעה שזועות עד עצרת, ויכנס שכניה קודם עצרת. אפילו אם ניסן ופסח באחד בשבת, יהיה עצרת בשני בשבת,

פסמורד מכין מוזק (שכ"ו): **פסמורד** ס"א אגרוסק. פירוש, מבשל שלך, עיין [בערוך] ערך פסמורד¹ (רנכ"מ): **פסמורד** גרס בערוך [ערך פסמורד], ופירו', מכין מוזקתך (מתנ"ס): **פסמורד** שומרך (שכ"ו): **פסמורד** אגא כו' שומרך אג, ואין אתה נותן לי שכר שמירתי (רנכ"מ): **פסמורד** שומר שלך. סנטור הוא הממונה על השדות וגבוליהם (מתנ"ס): **הא חייבא מן כדון** לית את צריכה לי הו' רשע, וכי מעתה אינך צריך לי (רנכ"מ): **הא חייבין כו'** הו' לכם רשעים, וכי מעתה אין אתם צריכין לי (מתנ"ס): **חייבא וכו'** כז"ר² כתוב, יהיב לכון כולא מן כדון (רי"ג): **מהטללים וכו'** עיין כל מאמרים אלו באמור רבה פרשת העומר [ויקרא רבה פרשה כ"ח סימנים א' עד ג'], כי פה חסריס ומבולגלים (רי"ג): **ה"ג בויקרא רבה** [פרשה כ"ח סימן ג'] ובילקום תלים [רמז תשצ"ה] **אם גשם היא צריכה נדרבה אם טללים היא צריכה תניף אלהים תני ר' חייא כתיב שבע כו'** ודרש תמימות מלשון חס וישר (מתנ"ס): **אם טללים ל"ל קודם**, נדרבות (א"ה): **התיבון ליה והכתיב יתר**, וכתוב בס"א במקומו, תני ר' חייא (א"ה): **התיבון כו'** פירוש, תמימות משמע שלא יהיו חסריס דבר, הן רוח הן מטר. ומשני, אימתי בזמן כו', שהיו אותם המשמרות צדיקים וכשרים (רנכ"מ): **אימתי כלומר**, אימתי הם תמימות.

א בגמרא שלפנינו גרסינן, לפני עומר, וביפה תאר ויקרא רבה פרשה כ"ח סימן ג' בד"ה מגרסך כתיב, לפני והקריבו עומר: ב ביפה תאר שם ד"ה ה"ג יהיב לכון כתיב, לנו היינו שאף שלא: ג ביפה תאר שם ד"ה הוא שדוד, שלהיותו: ד לכאורה צ"ל, פסנטר: ה נראה שצ"ל, בויק"ר, עיין ביפ"ע סוף ד"ה הא חייבא:

דמי הקדימני ואשלים [איוב מ"א ג'] דויק"ר פכ"ז [סימן ב']. וכ"ש זה שהשפיע לו ה' טובה יותר בעוה"ז, כי אין לו שום זכות מכל מצותיו לעמיד כפי הדין. ומפני רשעו לא יעשה לו ה' חסד, ויניחהו כפי הדין, וישאר ערום מהמנוח:

ג וכתב על תרעא אחר כל שמחתך מות כדי לעצור בהזכיר לו המות על ראש שמחתו. ולא דמי להדיא דאמ' בפרק אין עומדין [ברכות ל"א ע"א], אמרי ליה רבנן לרב המנונא בהלולא דמר בריה דרבינא, לישרי לן מר. אמר להו, וי לן דמיימתן וי לן דמיימתן. דהמס אחר דהו דדימי טפי חזירו המות בפה זכרון בעלמא להפענא קלמ משום, וגילו ברעדה [תהלים ב' י"א], או משום, בכל ענא יהיה מותר [משלי י"ד כ"ג], כדאמר המס [ל' ע"ב] בשאר עובדי. אבל הכא דמתחלה כל הנכנס רואה וזוכר המות והדבור קבוע שם ליראות בכל שעה, הו' לערא טפי. ועוד, דהמס אדעתא ששינו אחריו רבנן, הי תורה ודי מלוא דמגט עלן, קאמר, כדאיתא המס, וזו נחמה לזכרון המות מה שאין כן הכא.

דאנשייתון למקרי ליה ששכתמם לקרותו.

לגרמיה חפאי הוא דויק"ר [פכ"ח סימן ב'] גרסינן, אמר, למחר אנא עביד ארסטון בגופיה. ונראה דה"ל גרסינן, אמר, אנא עביד לגרמיה חפאי הוא. ופירו', אני עושה סעודה לעצמי, כלומר, בעצורי, ובין יהיה כסוי לכבודו שלא קראתיו מחלה. תלת מאה מתלין גרסינן ופירו', משלים על השועל.

שהשועל פקח שנחיות מושלים עליו משלים הרבה. וכדאמ' בפרק אחד דיני ממונות [סנהדרין ל"ח ע"ב], ש' משלות שועלים היו לו לר' מאיר ואנו אין לנו אלא ג', אבות יאכלו בוסר כו' [יחזקאל י"ח ב'], מאזני דקד כו' [ויקרא י"ט ל"ו], לדיק מלרא נחלן [משלי י"א ח']. ופרש"י [ל"ט ע"א], משל הוא שהשועל רימה את האזב כו'.

לא תהא סבור ששכיל מאכלך באחי, אלא מפני שלא קראתני עם חבירי הוא ששכמתי מחלה.

קובץ פירושים

וכדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות [סנהדרין ל"ח ע"ב], ש' משלות שועלים היו לו לרבי מאיר, ואנו אין לנו אלא ג', אבות יאכלו בוסר כו' [יחזקאל י"ח ב'], מאזני דקד כו' [ויקרא י"ט ל"ו], ופירוש' [שם ל"ט ע"א בדיה אבות], משל הוא שהשועל רימה את האזב [יפ"ת ויק"ר פרשה כ"ח סימן ב' ד"ה על הדין]: והוא עריב לחון כלומר, היו הדברים עריבים על שומעיהם [רנ"מ]: והוא תפשייל צנון כו' בשביל זה היה התבטול זקן ואינם אוכלים כלום [רנ"מ]: למשומשוניה לשמשו [רנ"מ]: עללין ונפקין נכנסים ויוצאים [רנ"מ]: חד סבא דריתב תמן זקן אחד יושב שם [רנ"מ]: סליק לגביה כו' הלך אליו ואמר, למה אחה עושה כן [רנ"מ]: שביק אריסטון דיכלון הנה שיאכלו הסעודה ואחר כך תדרוש [רנ"מ]: אריסטא האורחיס [שכ"ו]: רבגין מגיטך אתית ששכיל תשלין שלך באחי [רנ"מ]: בגין מגיטך אתית שלא תאמר בשביל תשלין שלך באחי אמש לכבוד זאת על הפתח [מנ"כ]: אלא בגין דלא צווחת כו' כלומר כל זה עשיתי אלא בשביל שלא קראת אותי בתחילה עם חבירי [רנ"מ]: דלא צווחת כו' שלא קראתני עם חבירי לישב עמם ולעסוק במורה, וכי לא כן אמר שלמה, שאין יתרון כו'. ועיין זה בקצרה

בדתנינן ביצד עושין בו' עיקר הראיה מדתנן בחר הכי [מנחות ס"ו ע"א], קצרוהו ונחמוהו בקופה והביאוהו לעורה והיו מהנהנין אותה בלור כדי לקיים בו מלות קלי דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים בקנים ובקלחות היו מוכנין אותו כדי שלא יתמעך. נתנו בצנצנו, אכזב היה מנוקב כדי שמהל הרוח מנשנמ בו, ושתחוהו בעורה, והרוח מנשנמ בו. הביאוהו לריחים של גרוסות. כל כך למה, כדי להוציא ממנו עשרון שהוא מנופה ב"ג נפה. ודויק"ר [פרשה כ"ח סימן ב'] מיימי לה ומדרשנו קלר.

ואפילו שכר אותו הרוח אי אתה נותן לי הני דוקא בעומר, אבל בשאר מלות יחשב שכר לדברים אחרים. ואע"ג דמה יתרון לו שיעמול לרוח ע"כ בכל מיני משמע, דכתי' המס, כל עומת שבה כן ילך ומה יתרון לו שיעמול לרוח [קהלת ה' ט"ו]. י"ל דה"ק, שאין לאדם שום שכר שמור לו אחרי מותו על מצותיו, כי אין לו שום יתרון במלוא שיש זה עמל גדול כמלות העומר שאינה אלא שכר הרוח. ומכ"ש שאר המלות שאין בהן כ"כ עמל, שילאו בשכר כמה חסדים שה' עושה לאדם, וא"כ מה ישאר לו לאחר מותו. אך קשה, וכי יבאש קהלם בשכר המלות לעמיד. והלא כתוב במורה, למען יאריכון ימיך [דברים ה' ט"ו], ואמ' בשליה פ"ק דקדושין [ל"ט ע"ב], לעולם שכלו טוב לעולם שכלו ארוך. וקהלת גופיה קאמר, מתוקה שנת העובד [קהלת ה' י"א], והינו שכר העובד את האלי"ם, לעמיד, אחד המרצה ואחד הממעט, כדדרשין לקמן [שם סימן ה'] וכמה דוכתי.

ו"ל, דהמס ברשע שה' משפיע לו טובה בעוה"ז בשכר מצותיו כדי לערדו מן העולם מדבר, על דרך, ומשלים לשונאיו אל פניו כו' [דברים ד' י']. ו"ש שם, עושר שמור לבעלי לרעתו [קהלת ה' י"ב], שומר ה' העושר בידו שיהנה ממנו בעוה"ז, לרעתו. ואמר, שלא ישאר לו כלום מוכותיו לעוה"ב. שהרי כפי הדין אין לאדם שום חיוב אלא ה' זוכיתו לעמיד, שהרי כלם זריכין כפי מה שגמלוהו ה' מהטובה בעוה"ז. אלא חסד הוא שעושה ה' עם האדם לפדיו לו שכר לעוה"ב, וכהדיא

וינסו ויעבדו ישוע ושכניה קודם עזרת, כי באחד בשנת שלפני עזרת יעבד שכניה, עד כאן [מנ"כ]: בדתנינן במסכת מנחות בפרק רבי ישמעאל [ס"ה ע"א] [מנ"כ]: ברבי עשה ז"ל, ברבי נסב איתמא ור' עשה [רי"ג]: ה"ג רבי עשה סעודת משתה בנו קרא לכל בו' [מנ"כ]: ואינשי ושכר [רנ"מ]: על תרעא על השער [רנ"מ]: מות תמות [רנ"מ]: מאן עבד לן הדא מי עשה לי דבר זה [רנ"מ]: דאנשייתון למקרי ליה לגרמיה ששכתמם לקרותו לנדר, כי שאר חכמים קרא [רנ"מ]: דאנשייתון למקרי ליה כו' ששכתמם לקרותו ולומנו לו לנדרו [מנ"כ]: חפאי עיין בערוך ערך חפ' ג' [א"ל]: חפאי הוא הול חיפה ויסס בכתב זה את השער [רנ"מ]: חפאי הוא נכמה מקומות מלאתי מעשה זה ול"ג ליה, ונראה פירושו, לער וזיוש הוא. ועיין בערוך ערך חפ' הד' [מנ"כ]: ועבד אריסטון אחרן עשה סעודה אחרת [רנ"מ]: אריסטון סעודה [שכ"ו]: תפשייל ב' מתחלף בפ' [רנ"מ]: דהוה מניה קרמיהון שהיה מניח לפניהם [רנ"מ]: תלת מאה מתלין גר' [מנ"כ]: מילתין דברים. ונ"ל לגרוס, מתלין, שפירו' משלים [רנ"מ]: על הדין תעלה על השועל, היינו משלות השועלים [רנ"מ]: על הדין תעלה לפי שהשועל פקח שנחיות, מושלים עליו משלים הרבה.

א במשנה שלפנינו וביקרא רבה איתא, שתהא האור שולט בו: ב חף הג' הוא ערך חופת חתנים ואולי צ"ל חף הד' שמפרשו לשון צער וכמש"כ במתנ"כ:

הלחם. אבל שמי הלחם היו צאים כנגד פירות האילן, כהיה דפ"ק דראש השנה דכתיבנא בסימן הקודם [סימן ב' ד"ה פסטרודן]:
א אין לך יום ויום בו' וא"ת מאי נפקא מינה. י"ל, דמעין מה שאמר שהעוה"ו הכל הנלים אמר זה, שמאחר שאף שגולדים הרבה ממנו כנגדם, א"כ מה נצטע צעולם, כי כל עומת שצא כן ילך. א"ל, ראה למ"ש, מה יתרון לאדם בכל עמלו [קהלת א' ג'], מה שפעמים עוה"ו הוא להפסדו. שהרי הגנים עיקר עמל האנשים, על דרך, ואם עמלנו אלו הגנים [הגדה של פסח], והם סבת מותו, שכדי שיהיה מקום לאחרונים ימותו הראשונים. עד"ש בפ"ק דע"ז [ה' ע"א], בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא הן שחטאו ומתו לא באנו לעולם. ובפ"ג"ג דמגלה [כ"ה ע"א] אמרו על מי שרצה להאריך ימים, הנאים אחריו בהמות ירעו. וכן ענין השררה מצינו שאמ"ר בפ"ג דשבת [ל' ע"א], שלא האריכו לדוד אפילו יום אחד מפני שכבר הגיע מלכות שלמה, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא. ובסוף מועד קטן [כ"ה ע"א], דחקיה רגליה דבר נתן. ובספר

לא בן אמר שלמה נראה דאמאי דכתב, אחר כל שמחך מות ומה יתרון לשמחך, הביא ראה מכאן, דקאמר, מה יתרון לאדם כו' מאחר דדור הולך כו'. דקמפרש, מכיון דהכל למיתה עומדים, כי דור הולך ודור בא, מה יתרון אדם בעמלו בשמחת עוה"ו. וי"ל, דעדין לא נתפיים בר קפרא מרבי, ולא הלך לסעודה אלא מפני כבודו, שיראו שהחזירו רבי, ולכן לא שב אפו ממנו עדין. והיה עוד מוכיחו, שלא ישמח בהללחת עוה"ו. דאי אחר שנתפיים, הא אמ' בסמוך דקאמר ליה, ומה בעוה"ו שאינו שלך כו'. ומ"ש, מן דפייסון דין לדין ענדון שלמה, היה אחר המוכחה הוואת, שפייסו רבי והתנולל מאד על מה שלא זימנו לסעודתו. וגם ענין זה מסכים להא דאמ' לעיל [סימן א'] דמה יתרון לאדם בכל עמלו לא מיידי אלא בעוה"ו, כי כן היה דבר בר קפרא, שבעוה"ו אין יתרון בשמחה. ושם אמר, דמ"מ עדיפא ליה שמחת עוה"ו, מפני שהיה הוכחה לשל עוה"ב.

אמר הב"ה לישראל כו' נראה שצא לתת טעם אל היות מנזיה זו בעומר דוקא, שהוא טורח מרובה לדבר מועט, דכתיב ציפה עינים [חלק ב'] בפרשת העומר. גם לישראל דקרא קש', דכתיב, והבאתם את עומר ראשית קצירכם [ויקרא כ"ג י'], דוהבאתם מראשית קצירכם עומר מיצעי ליה. לא כלשון זה, שנראה שכבר היה לנו עמר ידוע מהקציר, וזהו עכשו להביאו אל הכהן. ולכ"א שזה מחסדו ית', להקל עלינו הטורח בכל מה שאפשר במנזיה, כדרך, מה הלאיתך [מכילתא ד' ג'], דמיימי צווק"ר פכ"ו [סימן י']. ולכ"א שיצאו במקום עומר הידוע, דהינו עמר המן שנתן לכל אחד, עומר לכלם, מראשית הקציר, דהינו שעורים. והינו דמסיים, לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם כו'. ואע"ג דאין ענין זה לכאן, אגב ריהטא דמיימי הכא מילי דלעיל דשיימי אמה יתרון לאדם בכל עמלו מיימי הא נמי בהדיהו, דמיימי להו צווק"ר [פכ"ה סימן ב'] לענין פרשת העומר דעסיק בה החם. מה בתיב בי עומר לגלגולת כו' הרי שאני נתתי לכם בשופע, והעומר שאתם נוטין לי כלכם יחד אינו רק עומר אחד.

ולא עומר של חטים הוה מצי למימר נמי, ולא עוד, אלא שאני הייתי נוטן לכם בכל יום ואתם אינכם נוטנים לי עומר אלא אחת בשנה, ולא חש להאריך. ולא עומר של חטין שאע"פ שהפסח זמן קציר השעורין ולא של חטים, מ"מ איפשר שיבכרו ג"כ חטים קצת באיזה מקום מהבכירים, ועכ"ו לא העריח ה' בהבאתו. א"ל, שלא המתין ה' להבאתו אל זמן קציר החטים, לפי שמסתפק בשל שעורין. אך קשה, דהא מנזיה עלינו להביא גם מהחטים ושני עמרים, והינו שמי הלחם שביום השבועות. וי"ל, שכנגד המן שהיה הלחם אשר נתן ה' לישראל לא היה אלא עומר השעורים, לפי שצא כנגד התבואה שממנה

לא בן אמר שלמה מה יתרון לאדם וגו' [קהלת א' ג'] מאחר שדור הולך ודור בא [שם ד'] מן דפייסון דין לדין ענדון שלמה אמר אבא בר קפרא לרבי ומה בעה"ו שאינו שלך השפיע לך הב"ה שלוח עולם הבא שכולו שלך על אחת כמה וכמה א"ר בנאה אמר הקב"ה לישראל בני דעו מה ביני לביניכם מדכתיב ביה עומר לגלגולת מספר נפשותיכם וגו' [שמות ט"ז ט"ז] מן דיהבון אתון בלבון עמר ולא עומר של חטין אלא של שעורין אף על פי כן תהיו וזהירין להביא אותו בעונתו לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם והבאתם את עמר וגומר [ויקרא כ"ג י']:

פ' דור הולך [קהלת א' ד']

א דור הולך ודור בא [שם] רבי יודן בשם רבי לוי אומר אין לך בכל יום ויום שאין נולדין בו ששים רבוא ומתים בו ששים רבוא ומה טעם דור הולך ודור בא וזרחה השמש ובא השמש [שם ה'] דור הולך ודור בא רבי ברכיה ורבי הוזהר [ח"ג רפ"ד ע"א] אמ', שלכן מת שאלו שהגיע מלכות דוד. וכן יקרה בענין האשה, שפעמים ימות זה מפני שאשתו ראויה לאחר. וקרוי שכן יהיה בענין הממון. ולפ"ו יחא מ"ש הכתוב, פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה [דברים כ' ד'], וקל להבין. ולכ"א, שכל יום שגולדים ס' רבוא מתים כנגדן ס' רבוא. א"ל משום דקאמר, תחת השמש [קהלת שם], שפיר', תחת השמש אין לו ולמעלה מהשמש יש לו, ויקשה, למה לא יהיה לזדיק ג"כ יתרון תחת השמש, שיהיה קיים צאש'. לכ"א, כי זה א"ל. שאלו יהיו כלם זדיקים לא יכילם העולם, שהרי בכל יום נולדים ס' רבוא, ולכן הכרח שיצאו כנגדן ס' רבוא, כדי שיהיה מקום לאנשים בעולם.

בכל יום ויום כ"ד שעות דלילה ויום קרי יום, כסתם ימים שנתורה. שהרי גם כלילה נולדים ומתים כמו ציום. והא דקאמר, משורת השמש וצא השמש דור הולך ודור בא, לאו דוקא ממזרח שמש עד מצואו, אלא מזרחת השמש עד שזכו שם למחר, ואסיפא קאי, דכתיב, ואל מקומו שואף זרחה הוא שם [קהלת א' ה'], שפיר' כדפרש"י, כאשר השמש תזרח שחרית ותשקע ערבית והולך כל הלילה, שואפת אל מקום אשר זרחה אחמול משם שחזרה שם גם היום.

ומה טעם דור הולך כו' כי מה ענין דור הולך כו' אל חרת השמש, אלא שפיר' משורת השמש כו'.

רבי ברכיה כו' קשה, מה צא ר' לוי בר סיוי לדש. בשלמא מנין לדור שהוא ס' רבוא הוי חדושא, אבל במ"ש, משורת כו', אין חדוש, דודאי

קובץ פירושים

ותביאו אותו בעונתו (רנ"ז): ולא עומר של חטין אלא של שעורים אע"פ שצפסא זמן קציר השעורים ולא של חטין, מ"מ אפשר שיבכרו ג"כ חטין קצת באיזה מקום מהבכירים, ועל כל זה לא העריח ה' בהבאתו. א"ל, שלא המתין להבאתו אל זמן קציר חטים, לפי שמסתפק בשל שעורים. א"ל, דהא מנזיה עלינו להביא גם מהחטים ובי' עמרים, והיינו שמי הלחם שביום השבועות. וי"ל, דכנגד המן, שהיה הלחם אשר נתן ה' לישראל, לא היה אלא עומר השעורים, לפי שצא כנגד התבואה שממנה הלחם, אבל שמי הלחם היו בא"י כנגד פירות האילן, כהיה דפ"ק דר"ה [ט"ז ע"א] [יפ"ת שם סימן ג' ד"ה ולא עוד]:
ח"ג ובא השמש רבי ברכיה כו' (מתנ"כ):

בפרק הנזכר מן המבואל [גדרים ג' ע"ב] (מתנ"כ): מאחר שדור הולך וגו' כלומר דור דור ודורשיו ותכמיו צריכים לקרנם יחד ולא לרחקם, כי צאו יחד וילכו יחד (רנ"ז): מן דפייסון דין לדין ענדון שלמה אמר אבא בר קפרא (מתנ"כ): אבא בר קפרא משמע בר קפרא אבא היה שמו (מתנ"כ): מדכתיב ביה ז"ל, מה כתיב צ"ב (א"ל): ח"ג מה בתיב ביה פירוש, בהקב"ה, כשהמטיר מן לישראל כתיב שהמטיר עומר לגלגולת, ומשנתיי שחמנו אחס, אין אחס נוטנים אלא כוללם יחד עומר אחד (מתנ"כ): מן דיהבון אתון בולחון כו' הואיל שאתם נוטנים עומר אחד, מ"מ אל תקילו בו,

א פרק בני העיר הוא פ"ג דמגילה במשניות ופ"ד בגמרא: ב לכאורה צ"ל, ביה. וביפה ענף גרים, בי:

ר' יודן בש"ר לוי נמי הכי דריש קרא. ועוד, שנראה שגם דבר' יודן גרסינן, משורה השמש ובא השמש, ודלגו הסופר. ויראה, דמאמר ר' זכריה בשם ר' לוי בר סמי קדם, ולא קאמר אלא משורה השמש כו', ולא פירש מנין הנולדים והמתים, ור' יודן בש"ר לוי אמר, שם' רבוא הם נולדים ומתים בכל יום. והביא ראה ממ"ש ר' זכריה בש"ר לוי, משורה השמש כו', והוסיף ר' יודן בש"ר לוי ואמר, ומנין לדור שהוא ששים רבוא כו'.

ואותו הדור ס' רבוא היה אע"ג דאשכחן דור טפי מהם, כגון, לדיק לפני דדור הזה [בראשית ו' א'], דמסתמא הו' טפי מס' רבוא, וכן, חקת עולם לדורותיהם [ויקרא ג' י"ז], וכמה דורות היו בישראל שהיו כפלי כפלים על ס' רבוא. ואשכחן דור צדיק מהבי, כגון, גם דור עשירי לא יבא [דברים כ"ג ג'] ודור שלישי יבא להם [שם ט"ז], דמסתמא מתי מספר נינהו. י"ל, כיון דא"כ לא ידענו מספרם, דרשינן מדור המדבר שנודע מספרם. כי לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש, וכדרך שאמ' בסדר עולם [פ"א] גבי שם האחד פלג [בראשית י' כ"ה].

ב משקיע בבשוגו כשמשקיע כליו

בכבשן זה ע"ג זה לנגבן, אותו שהשקיע ראשון מוציא באחרונה, שהוא למטה מכלם, והקרוז קרוז לפי הכבשן יוצא מחלה. אבל ציורי חבל, הדור שמת ראשון הוא בא ראשון לחיית המתים. והינו דור הולך ודור בא, כי בשם שהולך כן בא, אס ראשון ראשון ואס אחרון אחרון. וי"ע, מה ענין זה להשקעת הכלים בכבשן. ועוד, מאי נפקא מינה שיבאו כסדר הליכתם או באופן אחר, כיון דבין כך ובין כך כלם באים לחייה. ויראה, שלהיות המתים נפרדים ד' יסודותיהם אשר מהם הורכבו, וחוזר כל אחד מהם אל יסודו, ומתערבים זו ובהיות המתהוות מחלקי היסודות דבר יוס דיומו, הנה היותר קלויים במיתתם בזמן התחיה, נקל יותר לחזור ולעמוד בתחיה להויתן, לפי שלא שלט בהם ערוז היסודות והמזגות ההיות שנמחו מהן כ"כ, כמו המתים קודם להם. וכל הקודם במיתה, ששלט בו ערוז חלקיהם היסודות והמזגים מהם, יותר קשה לחזור להויתן. ולכן היה ראוי שהמתים תחלה יקומו באחרונה, כענין כלי הכבשן שהאחרונים קלי ההוצאה מהמאורות, לכן יהיה מגדולת הנס שיקומו כסדר מוחם, ראשון ראשון ואחרון אחרון.

שלא יהו אומרים אחרים המית ואחרים החיה כנ"ר פל"ה [סימן א'] גרסינן, שלא יאמרו כשהן חיון לא ריפאן משמתו ריפאן הב"ה והא"כ הביא דומה שאין אותן אלא אלו אחרים הם. ותימא, מ"ט גמגום. אה"ג, שכשהם חיים על המנהג הטבעי לא ריפאן, ובתחיה שהיא נס השגחי ריפאן. ועוד, שמאמר שיראו ישי אדמת עפר יקלצו, והענין דבר פלא בהכרת, מ"ט בגמגום אחרים הם, דמ"מ הענין פלא גדול, ולמה יקשה פלא זה מזה. ועוד, דאפילו יהיו נרפאים מתחלה, כיון דצורתם הראשונה עומדים בקלסתר פניהם, ועכ"ז יגמגמו לומר אחרים הם שדומים לראשונים, השתא נמי שיעמדו צמומיהם, אימא שאחרים הם דומים לראשונים צמומיהם. ובעל נחלת אבות בשרש הט' במשנת הילודים למות [אבות פ"ד משנה כ"ב] כתב, שכדי שיכירו זה את זה

יעקב בר אבונא ורבי חייא בר אבא בשם רבי לוי בר סמי משורה השמש ובא השמש דור הולך ודור בא ומנין לדור שהוא ששים רבוא שנאמר אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה [דברים א' ל"ה] ואותו הדור ששים רבוא היה.

ב אמר רבי ברכיה היוצר הזה משקיע בבשוגו מה שמשקיע ראשון הוא אחרון ברם הבא הלך ראשון בא ראשון הלך אחרון בא אחרון רבי לוי ורבי יעקב גבולאה בשם רבי חנינא ברור הולך כן דור בא הלך חויר בא חויר הלך סומא בא סומא שלא יהו אומרים אחרים המית ואחרים החיה דכתיב אני אמית ואחיה [דברים ל"ב ל"ט] מי שאומר את החמורה הוא אומר את הקלה אני אמית ואחיה הרי חמורה וכל שכן מחצתי ואני ארפא [שם] שהיא קלה ממנה אלא שאני מעמיד אותם במומיהן שלא יהו אומרים אחרים המית ואחרים החיה אני אמית ואחיה מחצתי ואני חוזר ומרפאן דבר אחר מחצתי ואני ארפא רבי חנינא בשם רבי שמעון בן לקיש ורבי יהושע דסיכנין בשם רבי יוחנן ורבי

יקומו עם מומיהם, כדי שיהיו יותר ניכרים. ואמת הוא שהמומים יחזקו ההכרה, אבל מאחר שעיקרה בתמונת הפרט, לא יכון צעירי מה שאמר כאן, שלולי זה יאמרו דומה שאין אותם, כמסתפקים בדבר. וכל שכן כפי הלשון שאמרו בתנחומא [פרשת ויגש סימן ח'], שלא יאמרו הרשעים אחרים המית ואחרים החיה, שנראה שיאמרו הענין. וי"ל, שטענתם, שמאחר שבמתים חפשי מהמלות והזיוות, ולא ישיג האדם אחרי מותו שום זכות נוסף על מה שקנה בחיים, יקשה צעיריהם, אחר שלא ריפאם ה' בחייהם נראה שלא זכו לא לתרופה, ואין זכו עתה למה שלא זכו אז. אלא ודאי התרופה היתה נמנעת בטבעם או מפני חטאתם, וא"כ אלו אחרים הם שברא ה' דומים לראשונים בפרטותיהם, כי אין לו יכולת על צריאת הראשונים עצמם. שאין צריאת אחרים כ"כ זרה ונפלאה כחיות הראשונים בעצמם, שהוא נס נפלא קשה הליור, כדכתיבנא בצאורי לז"ר פ"ד סימן ה' [בד"ה על דרך דרשן]. אמנם, כשהיה הרפואה אחרי קימתם בתחיה, יהיה איפשר שאז זכו למה שלא זכו ראשונה, בתפלה או איזה זכות אחרת. שכבר ימלא גמול לנדיקים על העבודה אשר יעבדו

בימים ההם, כאשר להם בעבודת עוה"ז, כמ"ש הגאון בספר האמונות במאמר ו' [פרק ח'] בשאלת ט'. א"ג, שיחשבו שאין התחיה נסיית אלא מערכית, כמו שהשנו מחכמי האלגטוניים הקדומים, שיתחברו בזמן מהומים חזורים מהכוכבים והמזלות שיחייבו הפסק כל ההויה הטבעית ותשוב למציאות הראשון, וכבר זכרתי זה בצאורי לז"ר פכ"א סימן א'. ולכן אינן בעלי מומין כראשונים, כי לא נחייב מחזור המערכה רק מציאות הנצחים דומים לראשונים בעיקר ציון וקומתן, לא מקרי המומין. ויאמרו, שאין אותן אלא אחרים, כי לפי הדעת הנפסדת האת אינן מחודשים הראשונים בעצמן שכבר מתו, אלא שהטבע יהיה מציאות אחרים כראשונים ככה תנועת המערכה אשר חייבה הראשונים, עם היות כי מעפר אחר ימחור. אבל כשיראו תרופת הבעלי מומין אחרי ראו אותן צמומיהן, יראו עיניהם כי יד ה' עשה זאת ולא המערכה.

שלא יהו אומרים אחרים בו ואע"פ שהמתים שיחיו יעידון יגידון כי הם הם הראשונים, כי בודאי יזכרו מציאותן ומקריהם שהיו להם מתחלה, יאמרו, שלהיות האחרים שעמדו בתחיה נצחים בתכונת הראשונים וטבען ממש, רוח הראשונים בהם, עד שיחשבו בעצמם שהיו אותם שהיו כמותן ממש מתחלה. א"ג, שידו שנשמותיהן הן הראשונות, אבל הגופות הן זולת גופי הראשונים, אלא שהם דומים להם, כמו שטעו בזה קצת מהחכמים, כמ"ש בעל נחלת אבות [בשורש השלישין] במשנה הנ"ל [בדיבור הקודם]. ולפי שהדעת והזכרון מלד הנשמה, יזכרו מלדה הויתם תחלה בגופות האחרים הדומים לאלו, ויחשבו שהיו אלו הגופות בעצמם.

משאומר את החמורה הוא אומר את הקלה חמ"ה, והלא אין דרך להזכיר הקלה אחר החמורה, כיון דאחיה במכל שכן. וא"ת, ואפילו היה אומר חמורה בטר קלה תיקשי, כיון דבעי למכתב חמורה למ"ל למכתב קלה. דלא דמי לדאמרין כמנה דוכתי דתלמודא, לא זו אף זו קפני, שכבר

קובץ פירושים

הוא אומר בו וכי צריך לומר את הקטנה, והרי בקל וסותר הוא (מתנ"כ): **ואני חוזר בו** ופירוש הכתוב, אחיה אותם עם המתן שמחמתי, ואחר כך אני מרפא אותם (מתנ"כ):

משקיע משקיע ומוריד למוכו קדירות (מתנ"כ): **הוא צ"ל**, הוא צא (רי"ג): **הוא אחרון כשחוזר ולוקם אותם** מפוכו (מתנ"כ): **מי שאומר צ"ל**, משאומר (א"ה): **מי שאומר** כמו, משאמר (מתנ"כ): **הוא אומר את הקלה** בתמיה (רנ"מ):

א לכאורה צ"ל, היותר קרובים במיתתם לזמן התחיה: ב צ"ל, מהראשונים, א"ג, מהמוקדמים: ג לא מצאתי, ועיין לקמן א' ד' ס"ה בפי"ע ד"ה מעמדת ובהערה ב' שם: ד בכת"י חסר, כי, והשלמנו ע"פ יפ"ת ב"ר פצ"ה סימן א' ד"ה כשהם: ה בכת"י יפה ענף גרסינן, ומקריהם שהיו להם מתחלה כמותן ממש. א"ג, והשלמתי מיפה תאר שם ד"ה דומה:

נמן טעם זה בעל הכריתות ולשון למודים שער ב' אות צ"ז, ובמקרא לא שייך
הוא טעמא. הא ל"ק, דהא מחצתי ואני ארפא אינטרין להיקשא. כדמצינא
בפרק חלק [סנהדרין צ"א ע"ב], אני אמית ואחיה יכול תהא מיתה בחדא וחיים
בחדא כדרך שהעולם נהג מ"ל מחצתי ואני ארפא מה מחילה ורפואה בחדא אף
מיתה וחיים בחדא. ומ"מ יקשה, דה"ל
למנקט קלה ברישא, כדרך המדקדקים
בדבור, אי לאו משום הא דאמ' הכא,
דבנתר תחיה ירפאו מומיהן. וא"ת,
מכיון דואני ארפא בנתר תחיה מיירי,
מה לורך להווא היקשא, הא מהכא
שפיר דמיתה וחיים דקאמר בחדא הוא.
ל"ק, דאי לאו היקשא הוה אמינא
דמחצתי ואני ארפא נמי במנהגו של
עולם, דימחק וידידו תרפינה, ולאו
ברפואה דבנתר תחיה. דלא לא הוה
קשיא לן, מכיון דאומר הממורה כו'.
דאי אמית ואחיה במנהגו של עולם,
מחצתי ואני ארפא ממורה ממנהג.
הבית אין בתיב כאן אע"ג
דבכמה דוכתי אשכחן כי
האי ליגנא, ומתן פלתי מואל [במדבר
כ"ד י"ד], ותציו ימחן [שם ח'], מתן
רהב [איוב כ"ו י"ב] וזולתם, היכא
דאיכא למדרש דרשינן.

מחיצה שעשיתי שהעליונים
קיימין בו לפי שזה

הגדל עצמי שבין העליונים ובין התחתונים קרי ליה מחיצה, שהוא לשון הפרש ותלות.
כדאמרין בריש ב"ב [ג' ע"א], מאי מחיצה פלוגתא. א"נ ה"פ, מחיצה שעשיתי
כו', שהיא סבה שהעליונים קיימין כו'. והמחיצה הינו לשון מחיצה והפסק ממש,
והינו הרקיע המבדיל בין מים למים, דהינו בין העליונים והתחתונים. שהרקיע הזה
נאמר על שטח קערירות גלגל הלכנה, שהוא המבדיל בין הנמצאות העליונות ממנו
ובין הנמצאות התחתיות, כמ"ס בעל יסוד עולם במ"ב פ"א. ומפני שחוקן
הרקיע הזה הוא גמר מעשי כל גרמי השמים, משטח גבינות הגלגל החלק
עד שטח קערירות גלגל הירח, כמ"ס בעל העקידה [שער ג'], וממציאותם
בתנועתיהם נחשד הזמן המושל על כל התחתונים, אשר זה סבה להיותם
נפסדים, שהזמן יספיק להולאתם ולהפסדם, מה שאין כן העליונים שאין לזמן
מציאות צמערותם. וגם הנמצאים השמימיים שחודשה בהם התנועה שאליה
נמשך הזמן ראשונה, עם היוחס גשמיים ותנועתיים, הנה הם שרים אל הזמן,
שבהתחדש התנועה יתחדש הזמן, ואין לאחד ממשלה על זולתו. ולזה היו קיימים
ונצחיים אחרי התחדשם ולא יפסדו הזמן, כמ"ס בעל העקידה בשער נ"ו.

אבל לעתיד לבוא בו והינו מחצתי ואני ארפא, וכדמפרש ר' אבא, אף
אומה מחילה אני חוזר ומרפא אותה. והאריך לומר, אין מיתה כל עיקר,
ולא נסתפק באומרו, אבל לא לעתיד, לומר, שאין מיתה אפילו באומות העולם,
כדעת ר' יהושע בן לוי דאיתא בב"ר פכ"ו [סימן ג']. ודייק לה נמי התם
מהאי קרא, דכתיב ביה, ומחה ה' דמעה מעל כל פנים [ישעיה כ"ה ח']. דלא
כמ"ד, אין מיתה לעתיד אלא בזני נח, דלפ"ו לא אחי שפיר מ"ס הכא, שמרפא
מחילתו, שעדיין המחילה קיימת לגבי אומות העולם. ומרפא אותה, שלהיות
המות מפני חולשת החומר ופחיתותו וחלו בהשתנות המזג יסודותיו, לעמיד
יחזיק ה' טבעו וירפאנהו מחולי שני המזג חלקיו. ולפי מ"ס [בדבור הקודם],
שהמחילה היא הגלגל המתנועע ומחייב שני הזמן, תהיה תרופתו שלא יפעול
בו שני תנועת הזמן, אלא יהיה קיים כעצם השמים:

ג **ידיה בעיניך דור שבא בו** נראה, דמשום דס"ל שפירוש חרת השמש
[קהלת א' ה'], עד שלא יסקע שמשו של זדיק כו', כדלקמן [שם]

לוי בשם רבי יוחנן הביתי אין כתוב כאן אלא מחצתי מחיצה
שעשיתי בין העליונים לתחתונים שהעליונים קיימין והתחתונים
מתים בעולם הזה אבל לעתיד לבא אין מיתה כל עיקר שנאמר
בלע המות לנצח [ישעיה כ"ה ח']. אמר רבי אבא אף אותה מחיצה
אני חוזר ומרפא אותה מחצתי מחיצתי אני ארפא.

ג **רבי אבא בר כהנא ואמרי לה** בשם רבי אדא בר חוניא יהיה
בעיניך דור שבא כדור שהלך שלא תאמר אילו היה רבי עקיבה
קיים הייתי קורא לפניו אילו היו רבי זירא ורבי יוחנן קיימין הייתי
שונה לפניהם אלא דור שבא בימך וחכם שבימך כדור שהלך
וחכמים הראשונים שהיו לפניך אמר רבי יוחנן כתיב ה' אשר עשה
את משה ואת אהרן וגומר [שמואל א' י"ב ר']. ואמר רבי שמעון
בן לקיש כתיב וישלח ה' את ירובעל ואת ברן ואת יפתח
ואת שמואל [שם י"א] ירובעל זה גדעון ברן זה שמשון יפתח
כמשמעו וכתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו [תהלים
צ"ט ר'] שקל הכתב שלישה קלי עולם עם שלישה גדולי עולם ללמודך

ובפרק אין מסיירין [ראש השנה כ"ה ע"א] תניא, ולמה נקרא שמו ירובעל
שעשה מריצה עם הצעל, וקשה, אמאי לא קאמר דכחתי קרא. וי"ל, דמשום
דק"ל, כיון דיואש לא היה מאמין בצעל, מדקאמר, אם אלי"ם הוא ירצ
בו [שופטים ו' ל"א], היאך קרא שמו על שם ירצ בו הצעל, דמשמע דיש בו
תקוה שיתצע עלבזו. ולהכי ס"ל, דזה דרך לעג אמרו יואש, או לרמוזם שהוא
מנפה לזה, אבל עיקר כוונתו בשם זה, להזכיר שזה בנו שעשה מריצה עם
הצעל. ועי"ל, לפי שהדבר ההוא לא היה אלא לשעה, שהנסיון יהיה אם היה
ממשות בצעל שירצ עמו, ואח"כ כשנודע שהצעל לא היה בו ממש, אין טעם לשם
ירובעל המורה על ירצ בו, דמהשתא ליכא האי ענינא. לכן אינו נכון שיקראהו
שמואל אח"כ כמה שנים, לכן הוזקק לומר שעל שם מה שעשה הוא מריצה עם
הצעל קראו הכתוב כן כאן.

בדן זה שמשון בצריפתא הנזכר [בדבור הקודם] תניא, ולמה נקרא שמו בדן
דאחי מדן. והרד"ק [שמואל א' י"ב י"א] כתב, בדן בן דן, ומה שהקדימו
ליפתח אע"פ שהיה אחיו כתב הרד"ק [שם], לפי שהיה גדול ממנו. ולפי
מ"ס בסמוך, ב"ד של שמשון כב"ד של אהרן, ושל יפתח כשל שמואל, ניחא
דנקטינהו בסדר זה, כסדר אהרן ושמואל.

שקל הכתוב ג' קלי עולם כפרק הנזכר [בד"ה ירובעל] פרש"י, שמואל
הנביא אמר לישראל, הנ"ה עשה לכם נסים על ידי ו' זקנים הללו, משה
ואהרן ירובעל בדן יפתח שמואל, ואומר בספר תילים [צ"ט ר'], משה ואהרן ככהניו
ושמואל בקרבי שמו, הרי שקל הכתוב שמואל כמשה ואהרן, וכמוכזים הראשונים
כתבו ירובעל ובדן ויפתח עם משה ואהרן ושמואל, שלשה קלים עם ג' תמורים
ע"כ. ואכתי קשה, מנ"ל דהקישן, הא קרא משתעי ואזיל לדקות ה' שהושיעם ע"י
אלו, ולזה הולך להזכיר קלים ותמורים יחד. וי"ל, משום דק"ל, אמאי לא הזכיר
מושעים אחרים שהעמיד להם, יהושע וברק ודבורה ואהוד ושגור. וכ"ש אחר
שזכר משה ואהרן הי"ל להזכיר יהושע, דסמך להו, ומשועמו גדלה על של ג' אלו.
וכ"ש אחר שזכר שה' הושיעם מסיסרא הי"ל להזכיר ברק ודבורה, שעל ידם נושעו
ממנו. ועוד, אמאי אקדים בדן ליפתח שלא כסדרן. ואי דרך חשיבות

קובץ פירושים

זה שמשון שבה משנט דן (מתנ"כ): ובתיב בו' הרי ששמואל שקול כמשה
ואהרן, ואעפ"י כן השו' אליו אלו שלשה, כן פרש"י בפרק אין מסיירין [רי"ה כ"ה
ע"ב] (מתנ"כ): ללמודך שבית דינו בו' בירושלמי [רי"ה פ"ב ה"ח] מסיים, ולא

ה"ג ואת אהרן ובתיב וישלח בו' (מתנ"כ): ואמר ר' שמעון בן לקיש
יתר (רי"ג): בתיב ז"ל, וכתיב (רי"ג): זה גדעון ועל שם שעשה מריצה עם
הצעל נקרא כן, כדאיתא במסכת ראש השנה בפרק אין מסיירין [כ"ה ע"א] (מתנ"כ):

חשיב להו, ומשום דיפתח ע"ה אקדים צדן אליו, א"כ שמואל ליקדים לשלשמן. דליכא למימר, שמואל דרך עונה הזכיר שמו בסוף, שהרי אז"ל [נשחר טוב מזמור צ' אות ד'], כי שמואל צוה היה מתנבא ואינו יודע מה מתנבא, אלא רוח הקדש המדבר בו. לה"ק, דנקט הני דוקא, לפי שהיו קלי עולם מוולחם, דגדעון עשה

אפוד וזינו ישראל אחרייו, ושמשון הלך אחר עיניו, ויפתח נחמייב צדמי צחו, כדי להקיש לג' אצירי עולם שאין אצירים אחרים כמותם. והינו דנקטינוהו כסדר זה, להיות הג' כנגד ג' כדמצינא. ויחא דנקט שמואל כסיפא, לגלויי דלאו סדר חשיבות הקדים צדן. ואפשר דטעמא, משום דגדעון הוה גרמא דע"ו הקישו למשה שהנדיל ישראל והפליג בנאורה, לומר שעכ"ל שקול לו בדורו. ושמשון שהלך אחר עיניו הקישו לאהרן קדוש ה'. ויפתח שנחמייב צדמי צחו מפני גאותו, שלא רצה ללכת אצל פנחס שימיר לו נדרו, כמ"ש בויק"ר פל"ו [סימן ד'], הקישו לשמואל שהיה מסבב בכל גבול ישראל לשפטם במקומותיהם. א"כ, לפי שמרע"ה בער ע"ו, ששרף העגל, וירובעל נתן מוצח העצל וכרת האשרה, וזוגן זה לזה. ואהרן היה

קדוש ה' ושמשון ג"כ קדוש לה', שהיה מיר, וזוגן זה לזה. ושמואל היה מיוחס מאד, שאבותיו נביאים וגם אמו נביאה, ויפתח גרוע צחסו, שהיה בן אשה זונה, לכן וזוגן זה לזה.

שבית דינו של ירובעל בו' הא דל"ק שירובעל בדורו כמשה בדורו בו' כדמי בגמרא [ר"ה כ"ה ע"ב], איפשר דנקט צ"ד לאשמעינן דלא מיבעיי' הדינין, אלא הנטפלין^א להם שנקראו בית דינו חשובים כצ"ד של משה שהיו נדב ואזיהוא אלעזר ואיתמר וע' זקנים. והא נראה דליק לה מדלא נחפרשו שמום הזקנים, וכדמיא בפרק הנוכח [כ"ה ע"א], למה לא נחפרשו שמותן של זקנים שלא יאמר אדם לחבירו פלוני כמשה ואהרן פלוני כאלדד ומידד פלוני כנדב ואזיהוא, אלא שקצר כאן.

ללמדך שכל מי שנתמנה בו' הרי הוא כאביר שבאבירים ונפקא מינה לקבל דבריו ולא לדון אחריהם, וכדתנן בפ"צ דר"ה [כ"ה ע"א] בעובדא דרבן גמליאל ור' יהושע. והא דל"ק לענין שלא יאמר אדם, אלו היה ר' עקיב' קיים הייתי לומד תורה בו', כדלעיל, דכיון דצפרנסי ישראל הקיש קלים לחמורים צ"ל שלענין המיוחד לפרנסים כגון קביעות מועדים ועשות משפט מיירי.

שנאמר ובאת אל הכהנים זו היא ראייה אחריתי. ובגמרא [ר"ה כ"ה ע"ב] גרסינן, ואומר וצאת אל הכהנים. וא"ת, מאי ואומר, י"ל, וכ"ת שאני גדעון ושמשון ויפתח דהוה צוה רוח נבואה להכי חשיבי בדורם כאבירים, אצל שאר פרנסי הדור לא, ת"ש וצאת אל הכהנים גו'. וכ"ת, שאני הסם דהוה גדולי הדור, ת"ש אל תאמר מה היה בו', דאחא לאשמעינן כל שופט שבדורך אפילו

שבית דינו של ירובעל גדול וחשוב לפני הקדוש ב"ה בבית דינו של משה ובית דינו של שמשון בבית דינו של אהרן ובית דינו של יפתח בבית דינו של שמואל ללמדך שכל מי שנתמנה פרנס על הצבור אפילו הוא קל שבקלים הרי הוא כאביר שבאבירים הראשונים שנאמר ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וגו' [דברים י"ז ט'] ואין לי אלא שופט שבדורך שופט שאינו בדורך מנין תלמוד לוטר ואל השופט אשר יהיה בימים ההם מלמד שהשופט שבדורך הרי הוא בזמנו כשופט שהיה בימים הראשונים וכן הוא אומר אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה [קהלת ד' י'] אמר רבי שמעון בן לקיש אין לך לשמוע אלא שופט שבדורך כתיב ויקרבו ראשי האבות למשפחת בני גלעד בן מכיר בן ענשה [במדבר ל"ו א'] אמר רבי יודן האבות אבות אלא אלו נכנסין לארכי ואלו נשמטין מן הארכי לפיכך פגמן הכתוב אמר רבי ברכיה כתיב ויהודיע

שאני מנסה דגדולה. א"כ, דאשר יהיה צימים ההם איפשר אחא למימר שופט שהוא כשר ומוחזק לך באתן הימים, היה קרוב ונחמק כשר, כדשנו בספרי [דברים פיסקא קנ"ג]. א"כ, הכא לאו דוקא לענין משפט אלא לענין למוד תורה, דמכל שופט יוכל ללמוד, כדאכתוב בסמוך [בד"ה אין].

ואין לי אלא שופט שבדורך בגמרא [ר"ה כ"ה ע"ב] ל"ג אלא וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה צימיו הא אין לך אלא שופט שהיה צימיו. ופרש"י, הא לימדך הכתוב כאן שאין לך לבקש אלא שופט שהוא צימך. ולישנא גרסתנו יש לפרש דה"ק, אין לי שאמר הכ"ה למשה אלא שופט שבדורך, כלומר, שהוא הגון כלותו שבדורך, אצל אס אינו הגון כשל דורך לא, ת"ל, ואל השופט אשר יהיה צימים ההם, מלמד דקאמר משה לישראל שהשופט שבדורך בו', דאל"כ, אשר יהיה צימים ההם למ"ל, פשיטא שלא ילך אלא אצל שופט צימיו, וא"כ כן צוה מלך ה' לאמר לישראל.

אין לך לשמוע אלא שופט שבדורך משמע דלענין משפט מיירי נקרא דיוצאם אל

הכהנים. וכן משמע בגמרא [ר"ה כ"ה ע"ב], דלא קאמר אלא ואומר אל תאמר מה היה גו', ופרש"י, אל תאמר מה היה זה שהימים הראשונים היו טובים מאלה למדת שא"ל שהיו אחרונים כראשונים. אצל באתם שמואל נפרשה ט"ו סימן ב' גרסינן, ארשב"ל אל תאמר מה היה גו' אל תאמר אילו היה ר' זעירא קיים הייתי למד תורה אילו היה ר' טרפון קיים הייתי למד תורה אין לך אלא חכם שבדורך, ולפירושו מפר' קרא הכי, אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה ללמוד תורה, שהיו רבנים גדולים כר' עקיבא ור' טרפון, שאילו היו בדורי הייתי למד תורה מהם, מה שאין כן עכשיו, כי לא מחכמה שאלת על זה, כי ימים אלה טובים ג"כ ללמוד, כי אין לך אלא חכם שבדורך. ומכיון דר"ש בן לקיש הוא מרא דמימרא דהכא נמי, נראה דה"נ לענין למוד מיירי כדפירשתי בסמוך [בד"ה שנאמר].

האבות אבות פירוש, דלנשיאי משפחת בני גלעד קרי ראשי האבות, ולנשיאי כל השבטים שהם גדולים ודאי מהם, שכל אחד נשיא כל שבטו, קרי ראשי אבות. וזה ד פסג, דהאבות משמע יותר חשיבות, שה"ל הידיעה משמע חשיבות טפי, כדרך שאמ' בפרק גיד הנשה [חולין צ"א ע"א], היך [בראשית ל"ב ל"ג], המיומנת שצריך.

אלא אלו נכנסין לארכי שראשי משפחת בני גלעד נכנסין עתה לשררה, ונשיאי כל השבטים נשמטין ממנה. שאע"פ שהם חיים, שהרי כבר כלו מתי מדבר קודם מעשה צנות ללפחד, כדכתיב, וצאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן בו' [במדבר כ"ו ס"ד], ולא נותר מהם איש בו' [שם ס"ה], לא

קובץ פירושים

האבות למטה בני גלעד בן מכיר בן מנשה ממשפחת מנשה בן יוסף וידברו לפני משה ולפני הנשיאים ראשי אבות לבני ישראל [במדבר ל"ו א'], משהוא קורא אותם האבות חזר וקורא אותם אבות, אלא ללמדך שאילו היו האבות קיימים היו אבות גדולים מהן בדורן, א"ר יודן וכו' (רי"ג): ה"ג בן ענשה וגו' וסיפיה דקרא [שם], וידברו לפני משה ולפני הנשיאים ראשי אבות לבני ישראל (מתנ"כ): **האבות אבות פירוש**, האבות כתיב, והיה לו לכתוב אבות בלא ה' (רנ"ז מ): **האבות אבות** כלומר, אצל בני גלעד כתיב האבות צה"ל הידיעה, לשון חשיבות, ואצל משה והנשיאים היינו ממשלתן ומחו במדבר, לפיכך כתוב אבות בלא ה"ל ידיעה (מתנ"כ): **לארכי** לממשלה (שכ"ו): **לארכי** לשררה וערכאות, עיין [בערך] ערך ארך [הה"ל] (רנ"ז מ): **לפיכך פגמן הכתוב** להכי מיעט הכתוב אבות

עוד אלא שפמן הגדולים מכאן ומכאן והקטנים באלמע (מתנ"כ): **ונאמר ובאת גו'** וכן הוא בפרק אין מוכרין [ר"ה כ"ה ע"ב] (מתנ"כ): **ואין לי וכו'** עד ההם אינו לא בירושלמי דר"ה [שם] ולא בג"א ולא באגדת שמואל [פרק ט"ו פסוק ב'] (רי"ג): **אין בו' כלומר**, פשיטא לפני שופט שבדורך, כי לפני שופט שאינו בדורך מניין. כלומר, היאך תעלה על דעתך לצא לפניו (רנ"ז מ): **ואין לי בו' גרסא זו** אינה לא בבבלי [שם] ולא בירושלמי [שם]. וי"ל דה"ג, אין לי אלא בו', עד מניין מה ח"ל בו'. ופירוש, פשיטא דאין לו אלא שופט שבדורך, שופט שאינו בדורך מנין. כלומר, היאך יצא לפניו, ומה ח"ל צימים ההם בו'. וכן עולה ממש כגירסת הבבלי בפרק אין מוכרין [שם], וכמו שהביאו רש"י ז"ל בפירוש החומש [דברים י"ז ט'] (מתנ"כ): **כתיב ויקרבו נ"א**, רבי יוחנן מיימי לה מן הדא, ויקרבו ראשי

א ביפה נוף למדרש שמואל פרשה ט"ו סימן ב' בד"ה שבית דינו כתיב, אלא אפילו הנטפלים:

נהגו שררה אחר שצאו לארץ. שאחר שנפרדו השבטים כל אחד נצטלמו וכל שבט נחלק למשפחותיו כל אחד נצטלמו, מינו להם נשיאים למשפחותיהם ולמקומותיהם, וניטלה השררה מהראשונים, שלא היה כל אחד נשיא לכלל שבטו כאשר נצטלמו, אלא אחרים מינו להיות כל אחד נשיא לכלל שבטו. כנראה מדכתיב, ונשיא אחד נשיא אחד ממטה

תקחו לנחל את הארץ [שם ל"ד י"ח], נראה שנתחדשו להם נשיאים לכללי השבטים. ואולי היה זה מפני שהראשונים ששמשו בשררה אכל משה לא יכון שימשו עם יהושע, דלא חשיב כותיה, משום כלי שנשתמש בו קדש כו' [בבא מציעא פ"ד ע"ב]. ומ"מ פגמן לפני ראשי אבות משפחות יוסף הנכנסין לשררה, להודיע, שכל נשיא בדורו חשוב מהראשונים אפילו שהיו צימיו. וי"ג מקמי ח"ר יודן כו', משאוי קורא אותם האבות חוזר וקורא אותם אבות אלא ללמדך שאילו היו האבות קיימים היו אבות גדולים מהם בדורן, ולא יכולת להלמה.

ובי יהודיע היה נגיד לאהרן שא"ע"פ שפוטו, נגיד לזרע אהרן, מדל"ק, לבית אהרן, כמו, בית אהרן ברכו את ה' [ותהלים קל"ה י"ט], משמע נמי דנגיד לאהרן. ולא דמי לזכר אהרן אל אהל מועד נויקרא ט"ו כ"ג], ונתן אהרן על ב' השעירים

גורלות [שם ח'], וריבם כאלה שם, דהיו משום דכל עבודת יום הכפורים בכהן גדול שהוא במקום אהרן. והא דכתיב, והא דכתיב [במדבר י"ח כ"ח], הא אמ' בפרק חלק [סנהדרין צ' ע"ב], מכאן לתחית הממס מן התורה. ומדכתיב, ואהרן ובניו מקטירים, לא משמע ליה דנקט אהרן במקום דזקן לפי שהיה כהן גדול שהוא במקום אהרן. אבל ר' סימאי מיימי מהתם, דס"ל, דלא דמי לאהרן דנקט גבי יו"ד לאשמעינן דכהן גדול צע"י, אבל הכא ה"ל למנקט דזקן בשמו, דהא ידעינן דהוא הכהן הגדול שהיה צימי דוד.

יהודיע היה גדול ממנו בשעתו שא"ע"פ שאילו היה אהרן קיים גם בדורו היה מאחר^א שיהודיע נתמנה לכהן גדול בדור ההוא היה גדול מאהרן שאינו כהן גדול בזמן ההוא, וא"ע"פ שאהרן ודאי חשוב וצדיק ממנו. צדוק גדול מהם קשה, הא מנ"ל, מדקרייה אהרן אימא שהיה גדול כאהרן. וי"ל, דאהרן משמע, כאהרן בדורו שהיה כהן גדול, וכיון דכן, אילו היה אהרן בדור דזקן, היה דזקן, שהוא כהן גדול, גדול ממנו, שלא היה כהן גדול. פגם הכתוב בדבור יהושע, שחיסר אות משמו, דקרייה ישוע לכבוד עזרא בשעתו, לרמוז, דא"ע"ג דיהושע גדול ממנו, מ"מ עזרא בזמנו חשוב ממנו, אפילו היה אז יהושע קיים. והא דל"ק כדאמ' בפרק המוכר שדה [ערכין ל"ב ע"ב], משום דעזרא נעא רחמי על יצרא דע"ז וצטליה ויהושע לא עבד

הכי גינהו הכתוב דקרי ליה ישוע, דא"כ משה נמי. אלא דראשונים לא אסקי דעתייהו שיכשלו כ"כ צע"ז, אבל עזרא שראה כמה דורות נאבדו עליה נעא עלה רחמי.

הוא עזרא דא"ע"ג דפוטו עזרא הנזכר כשהזכיר ליחסו הוא עזרא שעלה

מבבל, מ"מ מדל"ק עלה מבבל לחוד, דודאי דאעזרא הוה קאי, וקאמ' הוא עזרא, דרשינן ליה סמוך להראש דלעיל מיניה. כלומר, הראש הוא עזרא ולא אהרן, דבדורו גדול ממנו: ד לא היה צריך כלומר, לא היה ראוי למקרא לומר כו'. ולאו

דוקא קאמר דה"ל למקרא לומר כן, דכיון דהשתא סדר העולם שהארץ קיימת והדורות זה הולך זה בא, לא מלינן למימר והארץ הולכת כו'. אלא כלומר, שסדר העולם לא היה ראוי להיות כן, אלא שהארץ תהיה הולכת ובאה. כלומר, שהיתה מתחדשת מזמן לזמן לטובה, כמו בסוף האלף השני, כדאמ' בפרק חלק [סנהדרין צ"ו ע"א], שחא אלפי שני הו' עלמא וחד חריב, ושזי יתחדשו שמים חדשים וארץ חדשה. והדור היה קיים וחוזר ועומד על עמדו לעולם, וכדאמ' התם [צ"ב ע"ב], אותן אלף שנין שעמד הב"ה לחדש בהן עולמו צדיקים מה הן עושין, הב"ה עושה להן כנפים ושטין על פני המים, שנאמר, על כן לא יירא בהמיר ארץ כו' [תהלים מ"ו ג']. דכיון דארץ נבראת בשביל הדור היה ראוי שהדור יהיה המתקיים והארץ המתמנית. וקאמר לה הכא לומר, שהכוונה באומרו דור הולך כו' והארץ לעולם עומדת, ענין תרעומת ותוספת. כי ענין העולם הכל שדור הולך כו', וזה הפך הראוי, שהיה ראוי להיות בהפך, אלא שהענין גרס שהדור אינו עומד בתפקידו של הב"ה כמו הארץ. והחוקק לפירוש זה, דאל"כ קרא דדור הולך גו' מאי אחא לאשמעינן. ואין לפרש דהארץ לעולם עומדת הינו יסוד העפר, שממנו יתהוו האנשים ואולי ישונו, כדפירש ראב"ע, ועל כן הוקשה לר' יהושע בן קרחה, דכיון דתכלית ההויה הזו מפני מציאות האנשים שהם הדור, היל"ל, הארץ הולכת ובאה, דהינו יסוד העפר שנפסד מהמורכב ונחזר ונא במורכב אחר, והדור לעולם חוזר ועומד, כי לא יחסר מהעולם מציאות הדור, שהיא התכלית בהרכבת^ב היסוד להמשיך ההויה. ופירך, שע"י שהדור חוטא לכן תולה בו ההויה וההפסד, והיסוד העפרי שאינו חוטא ואינו סבת השנוי לכן אינו תולה בו ההפסד, וי"ל, לפיכך אינה בולה. שהרי הרכבת היסודות ופירודן נמצא בכל המורכבים השפלים, אע"פ שאין זה סבתו החטא. אלא טבע ההיולי כך הוא, שפושט צורה ולובש צורה חמיד.

לא ארץ בשביל דור ס"ל כדעת האומ', שהאדם תכלית העולם השפל מיהת, וזה דעת רז"ל בכמה דוכתי. כהיא דאמרין בב"ר פ"ה [סימן א'], שיקו

לא ארץ בשביל דור ס"ל כדעת האומ', שהאדם תכלית העולם השפל מיהת, וזה דעת רז"ל בכמה דוכתי. כהיא דאמרין בב"ר פ"ה [סימן א'], שיקו

קובץ פירושים

בב"ר פרשה ל"ו [סימן ג']. או י"ל, דדריש הכי, הראש הוא עזרא, כלומר, עזרא הוא הראש לאהרן (מתנ"כ):

לא היה צריך בו' מפני שהארץ טפלה ונבראת בשביל האדם, וכדמפרש ואזיל, לפיכך ראוי לומר, הארץ תכלה והדור יתקיים בקיומו לעד ולעולם (מתנ"כ): אלא והארץ תולדת והארץ באה בו' כי האדם עפר מן האדמה, והדור, נשמות בני אדם, לעולם חוזר ועומד (רנב"מ): ה"ג והדור לעולם הוא עומד (מתנ"כ): שאינו עומד בתפקידו בו' שאינו עומד במציאותו (רנב"מ): בתפקידו במציאותו

א לכאורה צ"ל, היה כהן גדול מאחר, וביפה נוף למדרש שמואל פרשה ט"ו סימן ב' הגירסא משובשת: ב בכת"י, בה בת, ונראה כמש"כ: ג בראש השנה כ"ה ע"ב, ויותר נראה שצ"ל, ר' דוסא בו הורכנס לר' יהושע. שם בע"א: ד צ"ל, ישוע. ראה בריבור הבא. ונראה שהמדפיס שינה מישוע ליהושע. חשב לתחו ונמצא מהלהל:

המים כדי שיצא האדם וישנה את ה', וכן צפי"צ [סימן ח'], בהנחלת [בבראשית ב' ד'], בזכות אברהם, עם שיש חולקים בזה. וכבר הארכתי בדרוש זה בנאורי לנ"ר פ"צ סימן י"א [בד"ה ועל דרך דרש].

שהיא עומדת בתפקידו של ה' שהטבע שהטביע בזה היא גזרתו ית', שגור בקיומו ולא

שינתה מדתה. וכדרך ששנו בספרי [דברים פ"קא ש"ו], האזינו השמים ותשמע הארץ [דברים ל"ב א'], הסתכלו בארץ שנבראתי לשמשכם, שמה שינה את מדתה, שמה וזעמם חטים והעליט שעורים, או שמה אמרה, פרה זו אינה חורשת ואינה דשה כו'. וכן לענין הים, שמשעה שגורמי עליו שמה שינה את מדתו ואמר לעלה ואצוף כו'.

לפיכך אינה בולה שאל"פ שאין לה שבר, שהרי היא פועלת בטבע ואין גידה לשנות תפקידה, מ"מ כיון דאין בה חטא אין בה סבת ההפסד, ולכן אינה בולה רק לעתיד לסוף האלף ה', דכתיב, והארץ כנגד תכלה [ישעיה נ"א ד].

בתיב כי כימי העץ בו' נראה שר"ל, שפירוש דור הולך ודור בא היו דורות ישראל, והארץ לעולם עומדת הינו תורה, דארוכה מארץ מדה. והמקרא תרעומת כנגד

ישראל שהם מתים. שאחר שהתורה נצחית, כאומ', כי לא תשכח מפי זרעו [דברים ל"א כ"א], היה ראוי דמכ"ש ישראל, מאחר שהיא נבראת בעצורם, אלא שחטאם גרם. ולהכי מייתי העץ ימי עמי, דמייתי ראיה מנחיות התורה לנחיות ישראל לעתיד, ואין זה אלא מפני שהתורה נבראת בשביל ישראל.

לא תורה בשביל ישראל ואע"פ שלפ"ו התורה למטה ממדרגת האדם, לא יקשה, כדכתיבנא בנאורי לנ"ר פ"א סימן ה' [בד"ה אם התורה].
הרי היא קיימת איכא למידק בק"ו זה, שהתורה רוחנית ולא שייך בה הפסד, שהיא משפט ישר קיים לעולם, דלא שייך ביה שנוי, אבל ישראל שהם בעלי חומר הם בעלי הפסד. ועוד, אפילו יהיו ישראל מתים לא יקשה מציאות התורה בעצורם עם היוצא קיימת, אלא אלו היה המין נפסד. אבל מאחר שהם קיימים במין, דדור הולך ודור בא לעולם, כבר איפשר שיהיה התורה הנצחית להישיר אנשים נחיים במין. וכדרך שהשיב הרב בח"ג פ"ד על הפלסופים שאמרו, שאין ידמה אדם שהגלגלים העצומים והגדולים יהיו בעצור האדם שאין לו ערך להם. שאילו אמרנו, שתכלית אלו הגלגלים הנהגת איש מבני אדם או אנשים רבים, על דרך משל, היה זה שקר. אבל בהיותנו חושבים, שתכליתם הנהגת מין האדם, אין הרחקה בהיות תכלית אלו הגרמים העצומים האישיים, מציאות אישי מינים, אשר לפי דעתם אין תכלית למספרם לעולם. ואין המשל בזה אלא משל אומן שעשה כלים משקל כבר ברזל לעשות מחט קטן שמשקלו גרגיר, ואלו היה בעצור מחט אחד היה זה מהפסד ההנהגה. אבל אחר שהוא עושה באלו הכלים הנכבדים מחט אחד מחט וכן ככרים רבים ממחטים, יהיה מעשה הכלים ההם חכמה ותיקון הנהגה. וכן יהיה תכלית הגלגלים המשך ההויה וההפסד כו'. וי"ל, שעל היות התורה נחונה בעור של אש לנצח וכמוהו באש שחורה והיא מבוזבזת באש, כדאיכא

בתיב פ' שחורות כעורב [ה' י"א סימן ר'], עז"ל, שהיא קיימת, כי בכתובה זו לא יפול שנוי והפסד. ולפי שכבר היה איפשר היותה כתובה בזולת זה האופן, רק במציאות חקיקת הלוות וכתובת גויל כמציאותה אללנו, שהיה נופל בה הפסד ושנוי, ועכ"ז נמנה ה' עז"ל לזכר ישראל, כ"ש שישראל ראו היותם חיים וקיימים, עם היותם בעלי חומר, שהיו כעלם השמים לטוהר, כל שאיפשר שימלא בזה הקיום.

מלכות זו נכנסת בו' והינו דור הולך ודור בא. והוא דבק לדלעיל, דכתיב, מה יתרון לאדם בכל עמלו [קהלת א' ג'], דדייק, בעמלו אינו מועיל אלא בעמלו של תורה [שם סימן א']. ומייתי ראיה מקיום ישראל, עם היות המלכיות משתנות ונפסדות וישראל צנייהם ואין משתנין עמהם. כי זה ודאי מהשגחת ה', כדלמ' בתיב רבתי צפ' חדשים לנקרים [אלפא ביתא תליתאה סימן כ"א]. ואין זה אלא להיות להם יתרון על אומות העולם בעמלה של תורה. והא דנקט מלכות נכנסת צרישא שלא כסדר הכתוב, משם דכתיב יציאת מלכות זו מפני חדוש מלכות הבאה אחריו, דאין מלכות נוגעת בהכרעה כמלוא ימלא, כדאיכא ברות רבתי גבי יומת אלימלך [א' ג' סימן ב'], וקרא נקט כסדר העולם, דור הולך ודור בא אחריו.

ובי ארץ גולה ומ"ש המפר', יושבי הארץ, דוחק. ומ"מ, משום דאיכא למדחי הכי, ועוד, דלא מסתבר למקרי ארץ לעם, מסייע למילתיה, דמשנקראו ארץ גבי ואשרו אחסם ה"ה גבי גלות הארץ. והתם אי איפשר לפרש יושבי הארץ, דהתם משמע אחסם בעצמכם, דלכ"כ, כי תהיו הוה סגי. ומ"מ ליטערי הכא לאחיי מגלות הארץ, דאי מהתם הוה אמינא, דההוא קרא לעמיד כתיב לא לשעבר, ועוד, דארץ חפץ מיקרו, ארץ סתמא לא מיקרו. אבל השתא דאשכחן דאיקרו לעמיד ארץ חפץ לעמיד, משמע דארץ סתמא מיקרו לעולם. דאי שם ארץ לא שייך באנשים גם ארץ חפץ לא הוה שייך.

אתם תקראו ארץ חפץ ופירו' כי תהיו אתם נקראים. שאל"פ שא"א היותם ארץ, כי מה ענין העם לארץ, מ"מ ידק ליקרא בשם זה על שם שהם עיקר העולם. ויחקן, שכדי שלא נפרש יושבי ארץ חפץ אחר אתם תקראו, לומר, שישראל ידק שם זה לא בארץ, כדכתיב, כי לך יקרא חפצי זה ולארכך בעולה [ישעיה ס"ב ד']. הילכך הכרח לפרש, כי תהיו אתם ארץ חפץ, על קריאת שם ישראל עצמם:

ה ברא בארץ לדוגמא לו איכא למידק, מ"מ היות הארץ דוגמא לאדם, שבעצור זה נבראו בה אצרי האדם. ועוד, שכל דברים אלו היו צריכין להיות בארץ מזד עצמה, כי הראש, והוא היות לה התחלה, חייב מזד עצמו. כי כל הדברים יש להם ראשית והתחלה. וכן ענין עין הארץ חייב בענינה. גם היות לה אונים לשמוע דבר ה' להעיד בה את ישראל, חייב מזד זה. וכן פתיחת פיה לצליעת קרח הוצרך, לא להיות בה דוגמא לאדם. וכן אכילת יושביה וסחיפת המטר נמשך לטבעה, לא מפני דוגמת האדם, וכן באחרות. וע"ק, בשלמא במקצתן ניחא, דלע"ג דלימתוהו ממש, כיון דאיכא בארץ ענין האיברים או מעשיהם, ה"ל כאלו האברים הם בארץ. כמו ראש, דלע"ג דליכא בארץ

קובץ פירושים

עומד לעולם וישראל נקרא ארץ, כד"ל, כי תהיו אתם ארץ חפץ [מלאכי ג' י"ב], וכדמפרש ואילן (מתנ"כ): דגוה מעיר טה (מתנ"כ): בויתתי לה בו' מציא ראיה מכאן שנקראו ישראל ארץ (מתנ"כ): ה"ג פגשה הוא ובניו היו בו' (מתנ"כ):

א חיבת. לעתיד. זו או הקודמת יתירה: